อนุสรณ์

เนื่องในงานฌาปนกิจศพ

นายกัณหะ ยาศิรินทร์

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๒๓

ขอขอบพระคุณยิ่ง

เจ้าภาพ

การฌาปนกิจศพ

นายกัณหะ ยาศิรินทร์

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก

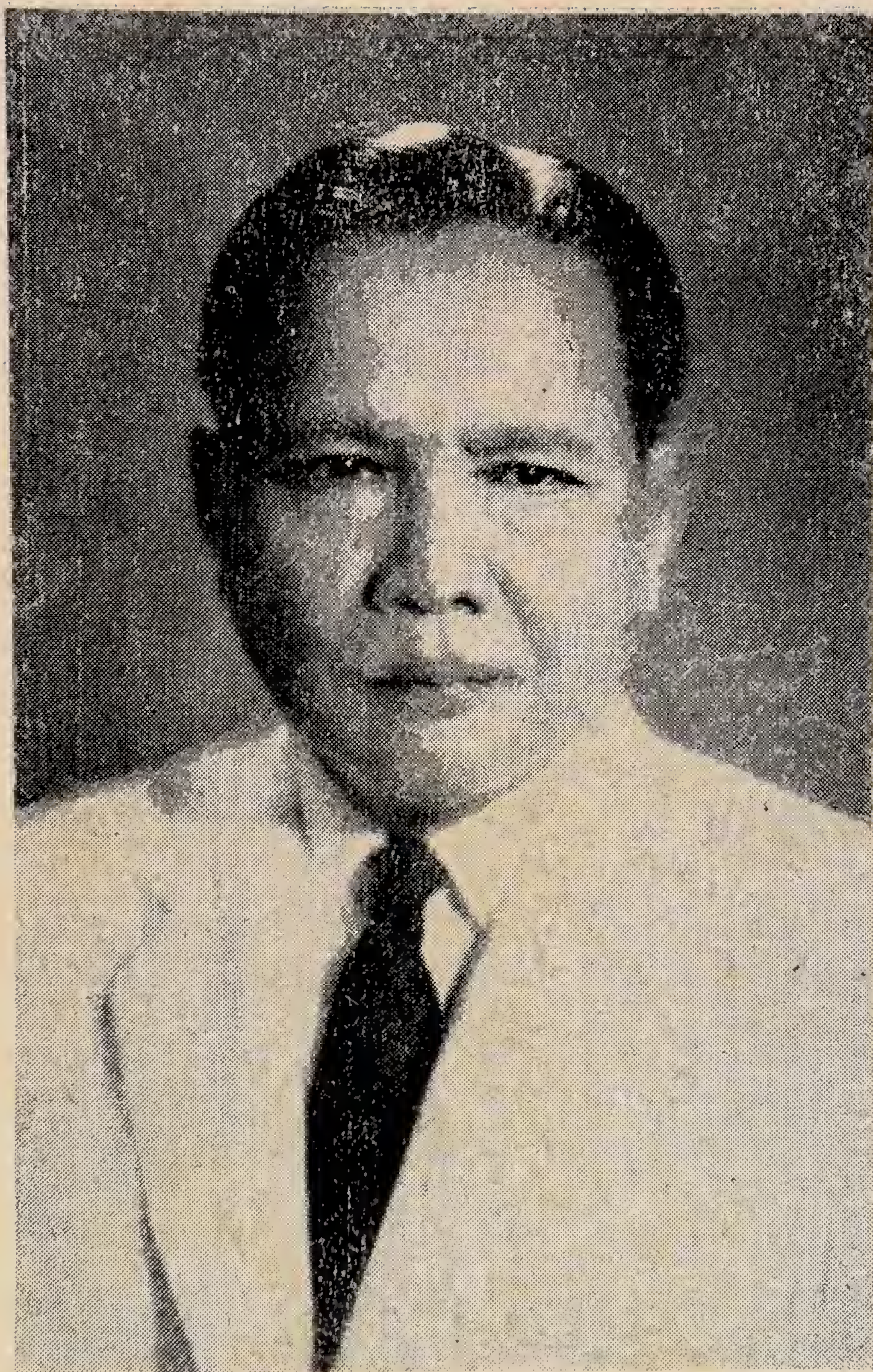
วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๒๓

นรชาติวางวาย   มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี   ประดับไว้ในโลกา

ใดใดในโลกล้วน   อนิจจัง
คงแต่บาปบุญยัง   เที่ยงแท้
คือเงาติดตัวตรัง   ตรึงแน่น
ตามแต่บาปบุญแล้   ก่อเกื้อรักษา

นายกัณหะ ยาศิรินทร์

ชาตะ ๓๑ มีนาคม ๒๔๔๗

มตะ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

ประวัติ

ของ

นายกัณหะ ยาศิรินทร์

นายกัณหะ ยาศิรินทร์ เกิดเมื่อ ๓๑ มีนาคม ๒๔๔๗ ณ ตำบลลาวเดิม อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ บิดาชื่อ นายสีมา ยาสี มารดาชื่อ นางตุ๊ ยาสี (นามเดิม นายกัณหะ ยาศิรินทร์ หรือ นายกัณหา ยาสี แต่มาเปลี่ยนตามสมัยนิยม ในยุคของจอมพล ป. พิบูลสงคราม) อาชีพบิดามารดาทำนา

เมื่อเยาว์วัยได้รับการศึกษาจากพระครูประสาธน์ขันธ์คุณ (อินทปญฺโญ หรือ พระอาจารย์มุม) วัดปราสาทเยอเหนือ ตำบลปราสาทเยอ กิ่งอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ การเรียนเป็นที่ถูกใจของพระอาจารย์มาก จึงได้ไปขอร้องต่อโยมพ่อ โยมแม่ ของ ด.ช.กัณหา เพื่อให้บวชเป็นสามเณร บิดามารดาของ ด.ช.กัณหา ก็ได้อนุญาตให้บวชได้ และสามเณรกัณหา ก็ได้บวชเรียนศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ณ วัดปราสาทเยอเหนือ นี้มาพอสมควร ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ขอไปเรียน ณ โรงเรียนประจำจังหวัดอุบล ฯ ครึ่งปี เรียนมัธยมปีที่ ๑ ยังไม่ทันสำเร็จ ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ก็มาเรียนโรงเรียนนักธรรมและบาลี วัดสุปัฏนาราม จังหวัดอุบลราชธานี และกลับมาที่วัดปราสาทเยอเหนือ ได้กราบเรียนขอพระอาจารย์มุม เพื่อเข้ามาศึกษาต่อที่กรุงเทพ ฯ พระอาจารย์ก็ได้ทำหนังสือแนะนำและอนุญาตให้มาศึกษาต่อได้ การเดินทางในครั้งก่อน ๆ นั้น ก็เป็นไปด้วยความลำบากมาก เพราะการคมนาคมไม่เจริญเหมือนสมัยปัจจุบัน จึงต้องแวะในจังหวัดต่าง ๆ หลายแห่ง มีการเดินทางทั้งทางบก ทางน้ำและเดินทางเท้า จนกระทั่งมาถึงกรุงเทพ ฯ ก็ตรงไปที่วัดบวรนิเวศวิหาร ทางคณะสงฆ์วัดบวร ฯ ก็จัดมอบให้ไป ณ วัดเขมาภิรตาราม และได้ศึกษาธรรมะและได้มีผู้เมตตา คือ นางเจริญ สวัสดินาค (ซึ่งนายกัณหะ เรียกโยมแม่ มาเสมอ จนลึกออกจาก

ความเป็นพระก็ยังคงเรียกว่า คุณแม่) มาคอยให้ความอุปการะเสมอมา ซึ่งในสมัยนั้นก็มี พระมหาจวง อิสิทตฺโต ป.๕ รูปหนึ่ง และอีกรูปหนึ่ง คือ พระมหาอู นิสฺสโภ ป.๗ และที่วัดเขมาภิรตารามนี้ สามเณรกัณหา ก็สอบได้ตามหลักสูตรแห่งองค์นักธรรม ชั้นโท มัชฌิมภูมิ ในสมัยพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าเป็นประธานแม่กองสนามหลวง ตามประกาศนียบัตร ที่ ๗๔๒/๒๔๖๖ ลงวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๔๖๘ และต่อมาได้อุปสมบทเป็น พระกัณหา นามฉายา มโหสโถ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๔๖๗ ณ วัดเขมาภิรตารามนั่นเอง และศึกษาธรรมะเรื่อยมา ต่อมาได้ย้ายมาวัดบวรนิเวศวิหาร และได้ไปเผยแพร่ธรรมะที่แหลมมลายู คือ ที่ปีนัง ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๗ เมื่อกลับมาวัดบวรนิเวศแล้วก็ได้ศึกษาต่อ ต่อมาได้ย้ายมาอยู่วัดบรมนิวาส ในสุดท้ายของเพศบรรพชิต ก็สอบสำเร็จนักธรรมเอกและเปรียญ ๕ ประโยค ที่สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหารนั่นเอง ในระยะนั้นเป็นระยะที่หน่วยงานต่าง ๆ เปิดรับพนักงานโดยการนำคุณวุฒิทางธรรมะมาสมัครงานได้ นายกัณหะ ยาศิรินทร์ ก็ได้เข้าทำงาน (ก่อนหน้านี้เคยศึกษาอยู่ ม.ธ.ก. เช่นกันแต่ด้วยทุนทรัพย์ในการศึกษามีน้อย จึงเรียนไม่สำเร็จ ในรุ่นนั้นมี คุณจำรูญ ดิสสะมาน คุณธารา ธาระวานิช จึงได้มาทำงาน) ในชั้นจัตวา ตำแหน่งพนักงานเก็บเงิน กรมคลัง กระทรวงการคลัง (ชื่อหน่วยงานในครั้งกระนั้น) เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้ปฏิบัติหน้าที่ตลอดมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้ทำการสมรสกับ น.ส.อัมพร ศรีสุข ซึ่งเป็นชาวอำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี และได้จดทะเบียนสมรส ณ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ในเลขทะเบียนที่ ๔๐/๒๒๙๕ เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๔๘๖ และมีบุตรชาย ๑ คน คือ

นายดุษฎี ยาศิรินทร์ (ชื่อเล่นว่า เขียด เกิดเมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๘๙) นายกัณหะ ยาศิรินทร์ และ นางอัมพร ยาศิรินทร์ ได้ช่วยกันทำงานอย่างขยันขันแข็ง นายกัณหะรับราชการ นางอัมพรตัดเย็บเสื้อผ้าและขายของหน้าร้าน มาในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ นางอัมพร ยาศิรินทร์ ก็ล้มป่วยลงและกลับไปพำนักรักษาตน ที่อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี และได้ถึงแก่กรรมลงที่นั่นในปีนั้นเอง ยังความเศร้าโศกแก่สามีและญาติมิตร เพราะระยะเวลาในการครองชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นน้อย

เหลือเกิน ในขณะนี้ นายกัณหะ ยาศิรินทร์ จึงทั้งทุกข์ที่ต้องเสียภรรยาไปและลำบากมากที่ต้องทำหน้าที่ทั้งบิดาและมารดา แต่ก็มิได้ย่อท้อเลยคงทำหน้าที่ด้วยความขันติและพิริยะตลอดมา ดังที่บุคคลที่เป็นเพื่อนบ้านจะเห็นได้จากการเลี้ยงดูที่บ้านและเอาใจใส่ในเรื่องโรงเรียน และบุคคลที่เป็นเพื่อนร่วมงานจะเห็นได้จากการที่ นายกัณหะ ยาศิรินทร์ พาบุตรมาที่สำนักงาน ฯ เสมอ ๆ หรือพาไปไหนต่อไหนอยู่ด้วยเสมอ และในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ นายกัณหะ ยาศิรินทร์ ได้ทำการสมรสอีกครั้งหนึ่งกับ น.ส.กุหลาบ ศรีสมุท ซึ่งเป็นชาวอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ และได้จดทะเบียนการสมรส ณ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ในเลขทะเบียนที่ ๑๘๗/๗๓๗๐ ลงวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๔๙๑ ต่างก็ช่วยกันทำมาหากินต่อมาอีก โดยนายกัณหะ รับราชการอยู่เหมือนเดิม และนางกุหลาบ ยาศิรินทร์ก็ดัดผม ตัดเสื้ออยู่ที่บ้าน และมีบุตรชายด้วยกันอีก ๔ คน คือ

นายกอบเกียรติ ยาศิรินทร์ (ชื่อเล่นว่า กบ เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๔๙๒)
นายนริศ ยาศิรินทร์ (ชื่อเล่นว่า อึ่ง เกิดเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๔๙๔)
นายโอฬาร ยาศิรินทร์ (ชื่อเล่นว่า อ๊อด เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๔๙๗)
นายสัญชัย ยาศิรินทร์ (ชื่อเล่นว่า อู๊ด เกิดเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๐๓)

ตลอดชีวิตของนายกัณหะ ยาศิรินทร์ ได้ทำงานและพักอยู่ที่บ้านนางเลิ้ง (๑๕๕ ถนนนครสวรรค์ แขวงโสมนัส เขตป้อมปราบ ฯ กรุงเทพ ฯ) ตลอดมา ชั่วชีวิตของนายกัณหะ นับได้ว่าทำหน้าที่ต่าง ๆ ได้อย่างดีทีเดียว มิว่าจะเป็นหน้าที่ในการรับราชการ หน้าที่พ่อบ้าน หน้าที่บิดา หน้าที่ของมิตร และหน้าที่อื่น ๆ อีกมาก ดังผู้ที่อยู่ใกล้ชิดหรือผู้รู้จักคุ้นเคย จะทราบเรื่องต่าง ๆ นี้ได้ดีกว่าผู้ใด เพราะเป็นผู้รู้เหตุและผล ด้วยตา ด้วยหู ด้วยความรู้สึกของตนเองต่อเหตุการณ์นั้น แม้ในระยะหลังซึ่งได้ออกจากราชการที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์(ชื่อในครั้งหลังนี้) เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๑๔ ให้เลิกจ้างเพราะสูงอายุตามคำสั่งผู้อำนวยการที่ ๕/๑๔ ก็ได้ใช้ความรู้ในทางโหราศาสตร์ซึ่งสนใจและชอบพอมาแต่ครั้งอายุยังน้อย เป็นทางหารายได้ในระยะนี้ ด้วยความไม่ประมาทในวัยและชีวิต ที่ได้เตรียมการศึกษาโหราศาสตร์นี้ไว้เอง ก็ได้นำมาใช้ประโยชน์และได้รายได้พอสมควร อีกทั้งนางกุหลาบก็สูงอายุขึ้นประกอบอาชีพเดิมคือ ดัดผม ตัดเสื้อไม่ไหว เพราะ

สายตาและกำลังร่างกายไม่อำนวยให้ แต่ด้วยความไม่ประมาทในวัยและชีวิตเช่นกัน ก็ได้หาบ้านไว้ให้เช่าและค้าขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่หน้าร้าน จึงพอเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง ช่วยกันกับนายกัณหะ ยาศิรินทร์

ในวัยชรานี้ นายกัณหะ ยาศิรินทร์ และ นางกุหลาบ ยาศิรินทร์ ก็อยู่ด้วยกันตลอดมา ช่วยกันทำงาน หารายได้เข้าครอบครัวและทำหน้าที่ของบิดา มารดาได้อย่างดี อีกทั้งยังได้รับอุปการะ น.ส.กาญจนา สมาธิ และ นายธงชัย สุนทราวรรณ ไว้เปรียบเสมือนบุตรของตนเองด้วย

ความเจ็บไข้ได้ป่วยก็มีเป็นธรรมดาเหมือนสามัญชนทั่ว ๆ ไป อาทิ ปวดหัว เป็นไข้ แต่ก็มิเคยต้องนอนพักรักษาตัวอยู่ ณ โรงพยาบาลเลย แม้จะเคยถูกรถเก๋งชนเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ก็มิได้รักษาตัวโดยต้องนอนพักอยู่โรงพยาบาลเลย นับได้เลยว่าทุกคนในบ้านไม่เคยเห็น นายกัณหะ ยาศิรินทร์ เจ็บป่วยหนักเลย มีแต่ไปรักษาตัวด้วยโรคป่วยไข้ธรรมดา มาในตอนหลังพบว่าเป็นโรคปอด ก็ได้ไปรักษาอยู่เป็นระยะ ๆ การดำเนินชีวิตเป็นไปปกติ แต่มา ๕ สัปดาห์หลังนี้ (ก่อนถึงแก่กรรม) ไม่ค่อยมีกำลัง หาไม้ช่วยในการเดิน ไม่ทานอาหารโดยปรารภว่าทานไปข้างในก็ไม่ทำงานแล้ว รู้ตัวดีเคยเห็นตัวอย่างจากคุณดำ ทองวิบูลย์ ซึ่งเป็นเพื่อนพนักงานเก็บเงินด้วยกันมาแล้ว โดยบอกว่าคุณดำ จะถึงแก่กรรมได้สังเกตเห็นความผิดปกติของกลิ่นที่เหม็นออกมาทางปาก ขณะนี้ตนเองก็เป็นเช่นนั้น จึงรู้ตัวดีในเหตุและผลที่จะเป็นไปในข้างหน้าอยู่ก่อนแล้ว การขับถ่ายก็ไม่ขับถ่าย ตอนหลัง ๆ ก็ลุกเดินไม่ได้ไม่มีกำลัง ไม่พูด ตาก็ดูครึ่งหลับครึ่งตื่นคือลืมตาไม่เต็มที่ ระยะระหว่าง ๕ สัปดาห์นี้ก็พาไปหาแพทย์อยู่เสมอ ๆ ตั้งแต่อาทิตย์แรก ๆ ก็ยังพอมีกำลัง และถึงอาทิตย์หลัง ๆ ที่ต้องประคองไปก็พาไปพบแพทย์เสมอ ๆ เช่น ที่สถานบำบัดโรคปอดที่เคยรักษาอยู่ประจำ โรงพยาบาลรามา ฯ โรงพยาบาลศิริราช ครั้งสุดท้ายได้ไปที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า แพทย์ได้ฉายเอกซเรย์และนำแผ่นฟิล์มมาให้ดูบอกว่าปอดพรุนหมดแล้ว ให้รักษาตัวกันขั้นสุดท้ายที่บ้านก็แล้วกัน ทางบ้านจึงได้รักษากันอย่างเต็มความสามารถ และเต็มตามหน้าที่ของทุก ๆ คน แต่แล้วในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓ วาระสุดท้ายแห่งชีวิตของ นายกัณหะ ยาศิรินทร์ ก็มาถึง ยังความเศร้าสลดเสียใจ อย่างยิ่งแก่ ภรรยา บุตร มิตร และผู้รู้จักคุ้นเคย คงเหลือไว้แต่ความดีที่ทำไว้แต่ก่อนนั้น ยังความอาลัยให้แก่ผู้ที่อยู่หลัง.

ประวัติผลงาน

เคยบวชเรียนและเผยแพร่ธรรมะทั้งในประเทศและนอกประเทศ (ที่บึนัง) ได้ช่วยปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ ที่เคยบวชเรียนอยู่ ได้ร่วมแต่งหนังสือพจนานุกรมภาคอีสาน–ภาคกลางกับคณะที่จัดทำหนังสือนี้ ก่อนถึงแก่กรรมนี้ก็ยังร่วมทำหนังสือกับ สมเด็จพระธีรญาณมุนี วัดจักรวรรดิราชาวาสและคณะ (ซึ่งมีทั้งบรรพชิตและฆราวาส) แต่ยังไม่ทันจะสำเร็จก็มาถึงแก่กรรมเสียก่อน.

ความอาลัย

คำอาลัย จะเกิดได้ก็เพราะมีความอาลัย และความอาลัยจะเกิดได้ก็เพราะมีเหตุอันควร (อาทิเช่นบุคคลที่ทำหน้าที่ของตนด้วยดี มีความมานะ อดทน มาโดยตลอดชีวิต ฯลฯ) ให้มีความอาลัย ซึ่งเกิดขึ้นก่อนความอาลัย (คือเหตุที่เกิดมาก่อนในอดีตกาล)

ดังนั้นไม่ว่าบุคคลในครอบครัวของผู้ถึงแก่กรรม หรือบุคคลนอกครอบครัวที่ได้พบเห็นพูดคุยด้วย ไม่ว่าระยะเวลาจะมาก จะน้อย จะเห็นต้องกันอยู่สิ่งหนึ่ง คือ หน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่บิดา หน้าที่สามี หน้าที่มิตร ฯลฯ ผู้ถึงแก่กรรมได้ปฏิบัติมาด้วยดี ย่อมเป็นการแน่ความอาลัยจึงเกิดขึ้น เพราะคนทำดี (ทำดี พูดดี คิดดี) ได้ทำเหตุไว้ดี บุคคลต่าง ๆ ที่มีใยสัมพันธ์ รู้จัก คุ้นเคยจึงเห็นภาพ (การกระทำ คำพูดและความคิดที่ผ่านออกมาทางการกระทำ คำพูด ของผู้ถึงแก่กรรม) ในอดีตได้ชัดเจนดี

บุคคลต่าง ๆ ในครอบครัวก็เช่นกันย่อมเกิดความอาลัย ดุจเช่น ตัวตายแต่ชื่อยัง หรือชีพไม่มีแต่ความดียังปรากฏ ทุก ๆ คนในครอบครัวจะเห็นภาพในอดีตได้ชัดเจนมาก ไม่ว่าจะมีเวลาอยู่ร่วมด้วยน้อยหรือมาก ต่างคนต่างก็มีภาพอดีตของตนที่เกี่ยวพัน ดังนี้ความอาลัยจะเกิดขึ้นไปชั่วนิจนิรันดร์ ไม่ว่าจะเกิดความนึกคิดถึงภาพในอดีตขึ้นมาคราใด และเมื่อทุกคนในครอบครัวเกิดมีความนึกคิดถึงเรื่องราว ภาพ เสียงเก่า ๆ คำพูดรำพึงรำพันถึง หรือเมื่อทุกคนในครอบครัวเกิดมีการกระทำใด ๆ เช่นทำบุญอุทิศส่วนกุศล บวชอุทิศส่วนกุศล ฯลฯ นี้เองก็คือ คำอาลัย

อุโภ ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ ยํ มจฺโจ กุรุเต อิธ
ตญฺหิ ตสฺส สกํ โหติ ตญฺจ อาทาย คจฺฉติ
ตญฺจสฺส อนุคํ โหติ ฉายาว อนุปายินี

สัตว์ผู้มีอันจำต้องเป็นสภาวะ มาทำสิ่งใดไว้ในโลกนี้ เป็นบุญก็ตาม บาปก็ตาม ทั้งสองประการบุญและบาปนั้นแลจะเป็นของเขา เขาจะพาเอาบุญและบาปนั้นแลไป บุญและบาปนั้นจะติดตามเขาไปดุจเงาตามตน.

ภรรยา–บุตร–ธิดา–หลาน

คำไว้อาลัยใน นายกัณหะ ยาศิรินทร์

การสร้างพจนานุกรมภาคอีสาน ที่สำเร็จเป็นรูปร่างขึ้นและได้พิมพ์โฆษณากันไปคราวหนึ่งนั้น ในคณะผู้จัดทำ ได้อาศัยคุณกัณหะ เป็นกำลังสำคัญคนหนึ่ง เพราะคุณกัณหะ มีความรู้ภาษาหลายภาษา คือ ภาษามคธ ภาษาอังกฤษ ภาษาเขมร ภาษาส่วย และภาษาไทยอีสาน

เมื่อคุณกัณหะมาสิ้นชีวิตล่วงลับไปเสีย ก็ทำให้ขาดคนสำคัญในคณะไป ข้าพเจ้าปรารภอยู่ว่า อยากจะให้มี การชำระ ปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติมให้ดีขึ้นอีก เมื่อต่างก็ชราและล่วงลับกันไป ความปรารถนาก็คงจะไม่สำเร็จ เป็นที่น่าเสียดายมาก แต่ยังหวังว่า ชาวภาคอีสานผู้รักถิ่น ผู้มีหัวในทางสร้างสรรค์ คงจะได้สืบต่อให้ภาษาภาคอีสาน ได้รับการเอาใจใส่มากขึ้น ฯ

สมเด็จพระธีรญาณมุนี
วัดจักรวรรดิราชาวาส
๗ พฤษภาคม ๒๕๒๓

อาลัยโยมมหากัณหะ ยาศิรินทร์

แม้จะทราบดีว่า ทุกรูปทุกนามจะต้องจากกันอย่างไม่มีวันพบกันอีกตลอดชีวิต แต่ก็อดโศกเศร้าเสียใจไม่ได้ ในเมื่อผู้จากไปได้คุ้นเคยชอบพอกัน โยมมหากัณหะเป็นชาวจังหวัดศรีสะเกษด้วยกัน รู้จักคุ้นเคยกันมานานเกือบ ๓๐ ปี เนื่องจากเป็นชาวเมืองเดียวกัน และโยมมหากัณหะเคยเป็นนักบวชมาก่อน จึงต้องอัธยาศัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งโยมมหากัณหะมีความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีอีสานดีมาก รู้ขนบธรรมเนียมของเผ่าต่าง ๆ ในภาคอีสาน เช่น เขมร เยอ ส่วย และพูดได้หลายภาษา เช่น อังกฤษ มาเลย์ เขมร เยอ ส่วย

โยมมหากัณหะเป็นผู้มีอัธยาศัยเยือกเย็น หนักแน่น มีวิริยะในการสร้างตัวจนเป็นหลักฐาน ได้เป็นที่พึ่งของญาติมิตร โดยเฉพาะลูกหลานที่มาจากศรีสะเกษ

หลังจากเกษียณอายุราชการแล้ว ได้เปิดบริการพยากรณ์ชะตาชีวิต ดูลายมือแก้ความรำคาญ ครั้งหลังสุดได้พบกับอาตมาในงานฉลองตราตั้งเจ้าอาวาสที่วัดปรินายก โยมมหากัณหะในชุดสากล แลดูเรียบร้อยสง่างามมาก ภาพที่ถ่ายไว้จะเป็นตราประทับอยู่ในดวงใจของอาตมาอย่างไม่มีวันเลือนลางไปได้

ท่านว่าสังขารร่างกายของเหล่าสัตว์ทุกรูปนาม มีการเปลี่ยนแปลง และแตกดับไปตามสภาพ แต่ชื่อเสียงคุณงามความดี ย่อมไม่แตกดับไปตาม

ขอบุญกุศล ผลแห่งความดีที่โยมมหากัณหะได้บำเพ็ญแล้ว จงเป็นพลวปัจจัยนำดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ มีความสุขสำราญในสัมปรายภพตลอดกาลนิรันดรเทอญ.

พระครูนายกจริยานุวัตร

คำไว้อาลัย

พี่กัณหะ ยาศิรินทร์ เป็นพี่เขยของข้าพเจ้า โดยแต่งงานกับพี่อัมพร ซึ่งเป็นพี่สาวคนที่สอง มีบุตรด้วยกัน ๑ คน คือ ดุษฎี ยาศิรินทร์ (เขียด) ซึ่งปัจจุบันทำงานอยู่ที่ธนาคารกรุงไทย จำกัด มีตำแหน่งหน้าที่เป็นสมุหบัญชี สาขาแม่สะเรียง พี่อัมพรได้ถึงแก่กรรม เมื่อปี ๒๔๙๐ ต่อมา พี่กัณหะ ได้แต่งงานใหม่กับพี่กุหลาบ

เนื่องจาก ข้าพเจ้าเคยได้ไปอยู่อาศัยที่บ้านพี่กัณหะ และพี่อัมพร เพื่อเรียนหนังสือปีหนึ่ง ทำให้มีความสนิทสนมและรักใคร่นับถือเป็นอย่างมาก แม้พี่อัมพรจะถึงแก่กรรมไปนานแล้ว แต่พี่กัณหะ ก็ยังถือปฏิบัติในการไปมาหาสู่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันกับทางญาติของพี่อัมพร เสมือนญาติสนิทตลอดมา พี่กัณหะ เป็นคนดีมีศีลธรรม ครองชีวิตอยู่อย่างคนที่ไม่ประมาทตลอดมา จึงสามารถสร้างหลักฐานให้กับครอบครัวได้อย่างดีตามควรแก่อัตภาพ

ขอให้กรรมดีทั้งหลายทั้งปวงที่พี่กัณหะได้กระทำไว้ตลอดมาในชีวิต จงส่งให้พี่กัณหะได้มีความสุขในสัมปรายภพ เทอญ.

สุรพล ศรีสุข

อาลัยเพื่อน

คุณกัณหะ ยาศิรินทร์ (หรือคุณมหากัณหา ยาสี) เป็นเพื่อนร่วมทุกข์–สุขกันมา ทั้งในดินแดน และต่างแดน ในการไปศึกษาต่างประเทศ

เป็นคนดี มีศีลธรรม ใฝ่ใจการศึกษาหาความรู้อยู่เป็นนิจ จนทรงภูมิความรู้ อยู่ในขั้นอาจารย์ หรือปราชญ์ ตลอดชีวิตสร้างสรรแต่สิ่งเป็นประโยชน์ และคุณงามความดี

เพื่อนได้จากโลกนี้ไปด้วยอาการสงบ ไปดี ไปสวย ไปอย่างรู้ทาง และเห็นทางไปแล้ว

ด้วยอำนาจกุศลบุญบารมีที่เพื่อนได้กระทำมา รวมทั้งผลานิสงส์ทักษิณานุปทานที่บรรดาญาติมิตร บุตรหลาน ได้บำเพ็ญอุทิศให้แล้วนี้ จงเป็นมหากุศล ดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของเพื่อนจงประสบแต่ความสุข เสวยสุคติ ในสัมปรายภพ เทอญ.

วิศิษฐ์ ศรบุญทอง
(มหาทองดี)

คุณกัณหากับข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าได้พบและรู้จักคุณกัณหะ ยาศิรินทร์ ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ที่บ้านคุณอายุ่น (ประยูร ภูริพัฒน์) ในซอยหน้าวัดบรมนิวาส ติดกับบ้านวิเศษศิริ คุณกัณหะ ยาศิรินทร์ ได้ไปศึกษาและปฏิบัติกิจพระศาสนาในแหลมมลายู ที่ปีนัง กลับมาใหม่ ๆ และได้ลาสิกขาบทออกมาพักอยู่กับคุณอายุ่น ซึ่งเป็นโยมอุปัฏฐาก ครั้งนั้นข้าพเจ้าเป็นศึกษาธิการจังหวัดศรีสะเกษ ลงมาราชการที่กรุงเทพ ฯ ได้มาพักอยู่กับคุณอา เราจึงรู้จักชอบพอรักใคร่สนิทสนมกันตลอดมา เพราะคุณกัณหะเป็นผู้มีอัธยาศัยใจคอดีคุยสนุก

คุณกัณหะ ยาศิรินทร์ ในครั้งนั้นมีชื่อว่ากัณหา ยาสี บวชเป็นพระได้เป็นมหาเปรียญสึกออกมาเราจึงเรียกกันว่า มหากัณหาจนติดปาก และใคร ๆ ที่รู้จักกับคุณกัณหะ ก็เรียกมหากัณหาทั้งนั้น แม้จะได้เปลี่ยนชื่อตามวัฒนธรรมไทยสมัยจอมพล ป. ว่า กัณหะ ยาศิรินทร์ แต่พวกเราก็ยังคงเรียกว่ากัณหา กันทั้งนั้น

ใน พ.ศ. ๒๔๘๑ ท่านมหาได้กระโดดเข้าสู่วงการเมือง โดยสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในเขตเลือกตั้งที่ ๓ แห่งจังหวัดศรีสะเกษ (ในครั้งนั้นเรียกจังหวัดขุขันธ์) ข้าพเจ้าบังเอิญถูกบีบบังคับให้หนีจากจังหวัดอุบล ฯ ไปลงสมัครเข้ารับการเลือกตั้งในจังหวัดศรีสะเกษเขตเดียวกับมหากัณหา ต่างก็ไม่รู้กัน เรากลับมาเป็นผู้แข่งขันกัน แทนที่จะหาเสียงช่วยกัน เพราะในสมัยนั้นเขาเลือกเอาเพียงเขตละคน แต่เราก็ไม่โจมตีกันและกัน สนับสนุนกันทางอ้อมอยู่ในบางกรณี ผลแห่งการเลือกตั้งในครั้งนั้นปรากฏว่า ป๋วทั้งสองคน เพราะไปแย่งคะแนนกันเองในอำเภอกันทรารมณ์ ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของท่านมหา ทำให้ พุฒเทศ กาญจนเสริม ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลในอำเภอขุขันธ์ได้รับเลือกตั้ง

จากการพลาดการเลือกตั้งในครั้งนั้น ท่านมหาก็ไม่ได้สมัครเข้ารับเลือกตั้งอีกเลย หากท่านมหาใฝ่ใจในการเลือกตั้งต่อมา คงจะได้รับเลือกตั้งแน่นอน เพราะท่านมหามีความรู้พูดได้หลายภาษา ทั้งภาษาส่วย, ภาษาเยอ, ภาษาเขมร เป็นผู้มีนิสัยดี คบง่าย พูดและคุยสนุกเข้าถึงประชาชน มีกลเม็ดหาเสียงดี ยากที่ใครจะทำได้เหมือน แต่นั่นแหละคนเรานั้นจะเรียกว่ามัน

ขึ้นอยู่ที่ดวง ก็ย่อมพูดได้ เพราะบางคนนั้นมีคุณสมบัติในตัวดีทุกอย่าง ความรู้ความสามารถก็ดี แต่แฟคเตอร์ อย่างอื่นไม่สมประกบ เช่นการเงินไม่ดี มีเหตุการณ์หรืออุปสรรคมาอุบัติ ที่เรียกว่า พระศุกร์เข้าพระเสาร์แทรก ก็ทำให้ชีวิตตกอับผันแปรไปหรือไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร สู้คนกะล่อนและนักฉวยโอกาสไม่ได้ มันบ่แน่หรอกนาย

หลังจากพลาดหวังในการเลือกตั้ง ท่านมหาก็ตั้งหน้าทำงานในหน้าที่ที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เรื่อยมา ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปมาเยี่ยมยามถามข่าวกันเสมอประดุจญาติอันสนิท

ท่านมหาเป็นผู้มีความสันโดษ ใฝ่ธรรมและสนใจในวรรณคดีอีสานเป็นอย่างยิ่ง อ่านหนังสือวรรณคดีโบราณของอีสานจบมากเล่ม เช่นเรื่องสังข์ศิลป์ชัย, ขุนทึงขุนเทือง, ขุนเจือง, ผาแดงนางไอ่, จำปาสี่ต้น, การะเกด, เสียวสวาสดิ์ ฯลฯ และจดจำคำประพันธ์ยกมากล่าวอ้างได้เป็นอย่างดี ในการเรียบเรียงพจนานุกรมภาษาอีสาน – ไทยกลาง ฉบับประสงค์ ของสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ ซึ่งมีสมเด็จพระธีรญาณมุนี เป็นประธาน ท่านมหาได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการด้วยคนหนึ่ง ทราบว่าท่านมหาเป็นหัวแรงอันสำคัญ ไขปัญหาถ้อยคำของวรรณคดีเก่า ๆ ซึ่งคนสมัยนี้ไม่ใคร่รู้ความหมาย ท่านมหาก็สามารถหาคำอรรถาธิบายสู่คณะกรรมการได้ เพราะบางคำได้ยืมหรือแปลมาจากภาษาส่วย และภาษาเขมร

สำหรับข้าพเจ้าเมื่อไปมาหาสู่ท่านมหา ก็มักจะได้สนทนาถกเถียงในปัญหาถ้อยคำศัพย์แสงของวรรณคดีและคำอีสานบางคำที่สงสัย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันเสมอ ครั้งสุดท้ายมีศัพท์อยู่ ๒ คำ ที่มาจากภาษาบาลี แล้วนำมาใช้เป็นภาษาไทยทั้งไทยเดิม (ลาว) และไทยกลางที่ข้าพเจ้าสงสัย จึงได้ไปหาท่านมหาให้ช่วยค้นและขบคิดว่า คำลาวหรือไทยเดิม ใช้ว่าอย่างไร คือคำว่า อายุ และคำว่า สัตว์ ท่านมหาก็จนปัญญา รับว่าจะไปพยายามอ่านค้นดูในวรรณคดีเก่า ๆ ดูว่าเขาใช้ว่าอย่างไร เมื่อราวเดือนสิงหาคม–กันยายน ๒๕๒๒ ข้าพเจ้าได้พบท่านมหาในรถไฟกรุงเทพฯ–อุบลฯ ท่านมหาเดินทางไปเยี่ยมบ้านที่จังหวัดศรีสะเกษ ข้าพเจ้าไปอุบล ฯ ก็ยังได้พูดกันถึงเรื่องนี้ ท่านมหายังเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ขณะนี้กำลังทำคำอธิบายศัพย์และประโรคหรือคำกลอนบางกลอนที่ยาก ๆ ในหนังสือ "ศิลป์ชัย" อยู่ จะพยายามทำให้เสร็จภายใน ๑ ปี

แต่อนิจจา หลังจากนั้นประมาณ ๓-๔ เดือน ข้าพเจ้าไปเยี่ยมท่านมหาที่บ้าน เห็นภรรยาแต่งชุดดำ สอบถามได้ความว่า ท่านมหาตายเสียแล้ว ทำให้ข้าพเจ้าตกใจและเศร้าใจเป็นอย่างยิ่ง เห็นกันอยู่หลัด ๆ ช่างมาพลัดพรากไปเสียง่าย ๆ ทำให้ระลึกถึงคำผญาภาษิตของอีสานบทหนึ่งว่า "อันความตายนี้ แขวนคอนำคู่บาดย่าง ตื่นมื้อเช้าเห็นหน้าจั่งว่ายัง" จึงปลงตก และนึกขึ้นได้ว่า คนเรานี้เกิดมาก็เพื่อตาย แต่ก็อดเสียดายไม่ได้ว่า ประเทศไทยเรานี้ขาดนักปราชญ์ในทางวรรณคดีอีสานไปเสียคนหนึ่งแล้ว ขอให้วิญญาณของท่านมหาไปสู่ที่สุข ที่สุขเถิด ท่านมหาได้บำเพ็ญแต่ความดีงามไว้ในโลกนี้แล้ว ไม่เสียทีที่เกิดมา น่าภูมิใจ

โดยความอาลัย

จาก

ทิม ภูริพัฒน์

"ท่านมหาฯ" ที่ผมจะลืมเสียมิได้

ร.ร.พณิชยการ เสริมศึกษา นางเลิ้ง กทม. ๑

วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๒๓

คุณกัณหะ ที่ผมรักใคร่และนับถือ

แม้คุณกัณหะจะล่วงลับจากผมไปแล้วสู่ปรภพอันมีแต่สุขสันติ ผมก็ยังอยากจะสื่อความรู้สึกนึกคิดระลึกถึง ถึงคุณกัณหะ ในโอกาสนี้ หากมีญาณใดในอำนาจของคุณกัณหะ จะรับทราบได้แล้ว ก็จะเป็นที่ปีติยินดีสำหรับผมอย่างยิ่ง

คุณกัณหะเป็นเพื่อนบ้านที่ผมรู้จักคุ้นเคยก่อนใคร ๆ เมื่อได้เริ่มเข้ามาอยู่ในที่ดิน (บัดนี้เป็น ร.ร. พณิชยการเสริมศึกษา) ที่ผมซื้อติดกับบ้านของคุณกัณหะ สี่แยกจักรพรรดิพงษ์ นางเลิ้ง ประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๐

ในสายตาผมครั้งแรกที่เรารู้จักกัน จนตลอดหลายปีล่วงมา คุณกัณหะเป็นผู้มีอัธยาศัยเยือกเย็น เต็มไปด้วยปิยวาจาต่อผมและผู้คนทั่วไป ทั้งมีเมตตาจิตอารีอารอบ เป็นที่ชอบของทุกคนที่ได้สนทนาด้วย สมกับที่ใคร ๆ มักไม่เรียกชื่อจริง เรียกกันว่า "ท่านมหาฯ" เรารู้เป็นอย่างดีว่า "ท่านมหาฯ" ได้ผ่านสิ่งดีงามมาแล้ว ไม่น่าสงสัยในคุณสมบัติและคุณธรรมดังกล่าว

ผมเองรักใคร่นับถือ ถึงกับเคยปรารภกับตัวท่านว่า หากท่านมีความประสงค์จะเจาะประตูด้านหลังอาคารของท่าน ไปสู่ที่ของผมก็ได้ เราอยู่ใกล้กัน รักใคร่นับถือกัน มีสัมมาอาชีพเช่นเดียวกัน มีวัฒนธรรมทางใจด้วยกัน ย่อมจะเป็นอมตมิตรกันได้ตลอดไป หากไม่มีอะไรมีอำนาจเหนือที่ทำให้เปลี่ยนแปลงไป

เราพบปะและคุยกันอยู่เสมอตามโอกาส เวลาและอายุ ของเราทั้งสอง ก้าวหน้าไปก้าวหน้าไป ตามกฎธรรมชาติแห่งโลกมนุษย์ ความรักใคร่นับถือกัน คงอยู่ตราบเท่าที่เราเข้าใจจิตใจกันเป็นอันดี

มาเมื่อประมาณเดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓ ผมสังเกตอากัปกริยาการเดินเหินของ "ท่านมหาฯ" ค่อนข้างเปลี่ยนไป ผมคิดว่าเป็นธรรมชาติธรรมดา ที่คนเราย่อมจะมีความเจ็บไข้มาแซกแซงบ้างเป็นครั้งคราว

แล้วอีกสองสามวันต่อมา ก็ทราบว่า อาการทรุดจนออกมาเดินนอกบ้านไม่ได้ ผมได้เข้าไปเยี่ยมถึงในบ้านพร้อมด้วยยากำลัง ที่ผมคิดว่าอาจจะดีสำหรับท่าน ผมจำได้ว่าผมได้ไต่ถามจากตัวท่านเองถึงภาวะสุขภาพ เสียงแผ่วเบาครั้งสุดท้าย สำแดงคุณธรรมความดีภายในดวงใจที่กำลังถูกคุกคามด้วยโรคภัยว่า "ขอบคุณครับ........ขอบคุณ........" แล้วในวันรุ่งขึ้น ข่าวอันเศร้าสลดที่ต้องเสียมิตรทางจิตใจก็มาถึง

แต่ความรักใคร่นับถือคงมีอยู่ต่อไป

จนตราบเท่าที่ผมยังมีความทรงจำ

ขอให้ "ท่านมหาฯ" มิตรเพื่อนบ้านที่ดีที่สุดคนหนึ่งของผม จงไปสู่สุคติภพอันเต็มไปด้วยทิพยบริการ ความสุขสันติสำราญอันหามิได้อย่างถาวรในพิภพนี้ ขอ "ท่านมหาฯ" ที่รักของผมจงรับทราบว่าท่านเป็นเพื่อนบ้านที่ผมจะลืมเสียมิได้

ด้วยความรัก

จาก

ไพบูลย์ รัตนมังคละ

คำนำ

จากประวัติและคำอาลัยต่าง ๆ นั้น คุณพ่อกัณหะ ยาศิรินทร์ ได้ต่อสู้อุปสรรคจากถิ่นเกิดซึ่งแห้งแล้ง ลำบาก ยากจน ต่อสู้บุกบั่นมาด้วยตัวคนเดียว จนมาถึงเมืองที่เจริญกว่า มีการบวชเรียนเพื่อรู้ธรรมะ มีอาชีพการงาน มีครอบครัว ได้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ในครอบครัวด้วยดี ให้การศึกษาแก่บุตรจนมีงานทำไปก็หลายคน กำลังศึกษาอยู่ก็มี ได้สร้างรากฐานความมั่นคงแข็งแรงไว้ให้พร้อมแล้ว ซึ่งต่างจากสมัยของคุณพ่อไม่มีใครสร้างไว้ให้เช่นนี้เลย ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงเห็นสมด้วยคำว่า บิดาคือ พรหมของบุตร คือ พระของลูก และข้าพเจ้าอ่านหนังสือธรรมะเล่มหนึ่งพบเรื่องราวซึ่งคล้ายกับชีวิตของคุณพ่อกัณหะ ยาศิรินทร์ ในเรื่องการรับภาระต่าง ๆ จากบุคคลต่าง ๆ และเพียรทำความดีต่าง ๆ โดยมีขันติธรรม ช่างเหมือนคาถาโบราณในชาดกปกรณ์ ทั้งเรื่องราวและชื่อ (ผู้สนใจศึกษาหารายละเอียดของเรื่องนี้ได้จากพระไตรปิฎก) ดังนี้

"ยโต ยโต คมฺภีรวตฺตนี ตทาสฺสุ กณฺหํ ยุญฺเชติ สฺวสฺส ตํ วหเต ธุรํ"

ความว่า "ในคราวใด ๆ ที่มีธุระหนักและในคราวใด ๆ ที่มีทางเป็นหล่มลึก เจ้าของต้องเทียมโค ชื่อ กัณหะ แม้โคกัณหะก็เป็นธุระของเจ้าของไปได้"

ด้วยความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคุณพ่อนี้เอง ทำให้ได้เห็นสิ่งต่าง ๆ มากมาย เช่น ความเมตตา กรุณา ความเป็นแบบอย่าง ความประกอบไปด้วยธรรมะในความคิดและการกระทำ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงได้รวบรวมธรรมะที่เกี่ยวกับเรื่องรอบ ๆ กายนี้มาจัดพิมพ์ขึ้น ในการนำมาจัดพิมพ์นี้ ข้าพเจ้าได้ขออนุญาตต่อบุคคลดังกล่าวข้างต้น เพราะข้าพเจ้าเป็นศาสนิกชนผู้เชื่อในเรื่องของกรรม มีความคิดเห็นของตนเองว่าการจัดพิมพ์นี้เป็นกุศลกรรม คือคิดจะนำ คติ สาระ ธรรมะ มาสู่ท่านผู้ที่ได้อ่าน และประกาศเกียรติคุณของผู้ที่คิดและเขียนขึ้นมา ดังนั้นกรรมจึงเป็นกุศลกรรมไม่มีโลภ โกรธ หลง ปนอยู่ในการจัดทำครั้งนี้เลย จึงคงหวังว่าไม่มีผู้ใดมีความโมหะ คือหลง ตำหนิในกรรมดีของข้าพเจ้าในครั้งนี้.

นายกอบเกียรติ ยาศิรินทร์

พระคุณของพ่อ

พ่อ เป็นคำพูดที่ไพเราะคำหนึ่ง ที่โลกบัญญัติขึ้นเป็นชื่อเรียกบิดาผู้บังเกิดเกล้าของบุตร

นอกจากเลือดในกายของพ่อที่หล่อลูกขึ้นมาแล้ว พ่อยังหลั่งพรหมวิหารธรรมคือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ลงเลี้ยงลูกให้เติบโตด้วยแรงกายแรงใจอันสูง พ่อพยายามทุกอย่างเพื่อให้ลูกของพ่อเจริญด้วยคุณธรรมและวิทยาคุณ จะด้วยกำลังกายหรือกำลังทรัพย์ก็ตาม ถ้าจะเป็นอุบายให้ลูกเจริญรุ่งเรืองสืบไปแล้ว พ่อยินดีสละโดยไม่มีความพรั่นพรึงต่อความยากลำบากใด ๆ เลย เพื่อให้ลูกของพ่อเป็นลูกที่น่ารัก น่าชมของพ่อของแม่ และให้เป็นหลานที่น่าเอ็นดูของ ปู่ ย่า ตา ยาย และ ป้า น้า อา ลุง ทุกคน ทั้งเพื่อให้เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ เมื่อได้บวชเป็นพระ จะได้เป็นสาวกที่ดีของพระศาสนา

เพื่อเป็นเกียรติแก่ลูก เพื่อป้องกันภยันตรายให้ลูกปลอดภัยได้ความสวัสดีทุกประการ และเพื่อความสมบูรณ์พอกพูนทรัพย์สมบัติของลูก พ่ออุทิศชีวิตจิตใจให้ลูกในกรณีเช่นนี้ตลอดเวลา พ่อถือว่า ชีวิตลูกก็คือชีวิตพ่อ ใครด่าลูก มันก็ด่าพ่อ ใครทำร้ายลูก มันก็ทำร้ายพ่อ ใครดูหมิ่นหยามน้ำหน้าลูก มันก็ทำแก่พ่อนั่นแหละ แล้วพ่อจะต้องตอบแทนให้สมกับที่มันทำกับลูก โบราณว่า "**บีบเล็บก็เจ็บเนื้อ**" แยกกันไม่ได้ จะแยกกันได้อย่างไร ก็ลูกของพ่อแท้ ๆ พ่อว่า เมื่อมันทำแก่ลูก ก็เท่ากับมันทำแก่พ่อ นี้ปกติของความรู้สึกของพ่อที่มีความรักต่อลูก

ตรงกันข้าม ถ้าใครมีใจดีต่อลูกของพ่อ เพียงโอภาปราศรัยถามถึงทุกข์สุข ถามถึงการศึกษา ถามถึงการงานของลูกสักเล็กน้อยเท่านั้น พ่อจะชอบอกชอบใจเขา ถ้าใครจะเกื้อกูลสักเล็กๆ น้อย ๆ ด้วยความเมตตาปรานีลูก เช่นให้ขนมสักห่อ ลูกไม้สักลูกเท่านั้น พ่อจะชื่นอกชื่นใจยิ่งกว่าให้พ่อ ซาบซึ้งในเมตตาปรานีของเขายิ่งกว่าลูกรู้สึก พ่อจะถือว่าเป็นความดีที่เขาทำแก่พ่อ ยิ่งกว่านั้นพ่อยังจะนำไปบอกแก่แม่ของลูก ให้แม่พลอยปีติยินดีมีส่วนได้รับเมตตาปรานีกับลูกด้วย

สิ่งที่พ่อปรารถนา สิ่งที่พ่อดีใจนั้น อยู่ที่ลูก ให้ลูกดี พ่อห่วงลูกยิ่งกว่าห่วงชีวิต ข่าวดีของลูก เป็นข่าวดีสำหรับพ่อ เสียงคนสรรเสริญเยินยอลูกเป็นเสียงสวรรค์สำหรับพ่อ พ่อฟังแล้วอิ่ม

ใจ เป็นสุข เหมือนเสวยทิพย์สมบัติในสรวงสวรรค์ พ่อจะหลับตาเป็นสุข แท้ก็คือสวรรค์ของพ่อ เป็นความรู้สึกของพ่อที่มีอยู่ในลูก ทั้งนี้ทั้งนั้นสำเร็จมาแต่เมตตาธรรมเป็นต้นโดยแท้

ทุกอย่างพ่อยังเลือกหาเอาตามชอบใจ แต่ลูกพ่อเลือกเอาไม่ได้ตามชอบใจ หากลูกสามารถทำให้พ่อชอบใจได้ พ่อจะถือว่าลูกก็คือพระเจ้าที่แบ่งภาคลงมาเป็นลูกพ่อเหมือนกัน เพราะเหตุที่ลูกทำได้ถูกใจ

จริงอยู่ พ่อไม่สู้จะได้ประคับประคองทะนุถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงลูกเหมือนแม่ของลูก แต่จงอย่าลืมว่างานของแม่นั้น คือมุ้งกันเหลือบยุงให้ลูก ส่วนงานพ่อนั้น คือรั้งบ้านป้องกันภัยจากคนร้าย สัตว์ร้ายภายนอกบ้านให้ลูก และแม่ของลูกอีกด้วย งานของพ่อที่ดีอยู่ตรงนี้ ยิ่งกว่านั้นพ่อยังต้องออกจากบ้านแต่เช้าแสวงหาทรัพย์มาเพื่ออาหาร เพื่อผ้านุ่งห่ม เพื่อหยูกยาแก่ลูกและแม่ของลูก ให้แม่หยุดออกหาจะได้มีเวลาเลี้ยงดูลูกให้เต็มไม้เต็มมือ แต่ลูกไม่สู้จะได้เห็น นอกจากจะนึกให้รอบคอบแล้วจึงจะรู้เอง เพราะลูกทุกคนลืมตาขึ้นมาก็เห็นแม่อุ้มประคับประคองให้ดูดนม ป้อนข้าว อาบน้ำ ไล่เลือดยุง มดไรให้ ยังปลอบโยนให้สุขกายสุขใจทุกอย่าง แต่พ่อออกจากบ้านไปแล้วจะกลับก็เย็น บางวันถึงมืดค่ำ ลูกมีเวลาพบพ่อน้อยไป แต่ผู้รู้ผู้ศึกษาดีแล้ว จะเห็นว่าพระคุณของพ่อไม่น้อยเลย

ส่วนมากเราจะเห็นว่า พ่อตายก่อนแม่ มีอายุอยู่ในโลกน้อยกว่าแม่ เพราะอะไร ก็เพราะพ่อต้องตรากตรำลำบากด้วยงานหนัก ออกไปนอกบ้านโดยไม่พรั่นพรึงต่อหนาวร้อน ฟ้า ฝน พ่อจะขึ้นเขา ลงห้วย เข้าป่า สุดแต่ว่าทางใด อุบายใด จะเป็นทางนำความสุขมาสู่บ้านมาให้ลูกได้ พ่อจะไม่คำนึงถึงทุกข์ยากเหล่านี้เลย ในที่สุดชีวิตพ่อก็สิ้นเพราะเหตุแห่งลูกแท้ ๆ

ดังนั้น พระคุณของพ่อจึงใคร ๆ ไม่สามารถจะพรรณนาให้สุดสิ้นได้ ผู้รู้ท่านเปรียบไว้ว่า แม่เหมือนคลอง พ่อเหมือนน้ำ คลองไม่มีน้ำก็ไม่มีความหมาย และไม่ช้าก็จะกลายเป็นสภาพไร่นาไป เมื่อมีน้ำมากคลองก็ใหญ่ขึ้น น่าดูน่าชม ด้วยเกิดประโยชน์ และแล้วเรือแพก็ได้อาศัยไปมานำความเจริญมาให้ แต่โดยมากมักไม่สู้จะนึกถึงความสำคัญของน้ำ พูดกันแต่ว่าคลองนั้นดี คลองนั้นเจริญ คลองโน้นใหญ่ ตลอดถึงห้วยหนอง บึงบาง แม่น้ำ ทะเลหลวง ทั่ว ๆ ไป ส่วนน้ำไม่พูดถึง แต่ความจริงแล้วถ้าไม่มีน้ำ สถานที่เหล่านี้จะมีความสำคัญมีชื่อเสียงขึ้นมาไม่ได้ หากมีอยู่แล้วจะต้องหมดชื่อในไม่ช้า ดังนั้น น้ำจึงสำคัญ เพราะน้ำเราสร้างไม่ได้ ส่วนห้วยคลองหนองบึง

เราขุด เราสร้างได้ เรือแพเดินค้าขาย เราก็ต่อก็ขุดสร้างขึ้นไปหาความเจริญ โดยอาศัยน้ำเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้น ความดีของน้ำจึงมิไม่น้อย เหมือนพระคุณของพ่อ ซึ่งลูกทุกคนจะต้องระลึกและกราบไหว้บูชาสักการะตลอดชีวิต ด้วยความรู้สึกว่าเป็นยอดของคนที่มีคุณแก่เรา แล้วพยายามสนองพระคุณท่านตามกำลังจนสุดความสามารถเถิด เพื่อเป็นเยี่ยงอย่างที่ดีสำหรับลูก ๆ ทุก ๆ คนสืบไป ทั้งเพื่อเตือนใจของทุกคนที่จะเป็นพ่อ ได้เตรียมตัวเป็นพ่อที่ดีสำหรับลูกอีกด้วย

มีพ่อดี เป็นศรี มงคลส่ง
เจริญวงศ์ วาสนา มหาศาล
มีลูกดี เป็นศรี แก่วงศ์วาร
เหมือนลำธาร ชลาลัย เรือไปมา
หากลำธาร ขาดน้ำ มาดำเนิน
เรือหยุดเดิน ทันใด ไม่ไปหา
เมื่อมีน้ำ เรือก็ได้ เดินไปมา
ทั้งลำธาร ก็งามตา น่าชมเอย.

พระธรรมโกษาจารย์

นิสัยแบบอย่าง

บรรดาคณทา　　รกย่อมนิยมมาน
ผู้ใหญ่จะกอปรการ　　กิจชั่วและดีใด
เด็กยลก็โดยแยบ　　ดุจแบบระเบียบใน
นั้นเนื่องนิสัยไป　　ตลอดชีพบเว้นวาง

(จากธรรมจริยา)

ท่านสาธุชนผู้รักแบบอย่างทั้งหลาย

ตัวอย่างที่ควรยกมาอ้างเป็นบรรทัดฐาน ให้เห็นคุณและโทษของบุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับคนเราอยู่ ๒ ประการ คือส่วนดีและส่วนเลว เรียกว่า "แบบอย่าง" อันแบบอย่างทั้งส่วนดีและส่วนเลวนั้นย่อมเป็นครูสอนที่ดี แม้เพียงแต่มีไว้ให้คนได้พบเห็นอยู่เสมอ โดยเราไม่ต้องใช้ปากสั่งสอนเลย ก็จะก่อให้เกิดความเคยชินในทางดีเลวตามแบบอย่างจนติดตาจับใจอยู่ได้ตลอดชั่วชีวิต

เราชาวโลกทั้งชายหญิง จะดีย่อมอยู่ที่แบบอย่างดี แม้จะเลวก็อยู่ที่แบบอย่างเลว จริงอยู่คำสั่งสอนของนักปราชญ์นั้นดีเสนดี แต่อาศัยเสียงที่สั่งสอนอย่างเดียวโดยไม่มีแบบอย่างไว้ให้แลเห็นด้วย ก็ไม่สู้จะมีอำนาจทำประโยชน์ให้ได้มากนัก ตรงกับคำโบราณว่า "สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ"

สิบรู้ไม่เปรียบได้　　ชำนาญ หนึ่งนา
เห็นหนึ่งสิบข่าวสาร　　ไป่แม้น
สิบตาเพ่งดูการ　　ห่อนแน่ นอนเฮย
มือหนึ่งจับแน่นแฟ้น　　ยิ่งรู้สมประสงค์

จริงทีเดียว คนเรามักเรียนจากตามากกว่าจากหู สิ่งที่ปรากฏเห็นด้วยตาย่อมจับใจแม่นกว่าอ่านพบหรือได้ยินเขาเล่าบอก คนเราที่อยู่ในวัยเด็กต้องอาศัยตาเป็นทางนำความรู้เข้ามามากกว่าประสาทอื่น ๆ เรามักจะเห็นเด็กทำตามผู้ใหญ่อยู่เสมอ เช่น เมื่อผู้ใหญ่ยกมือไหว้หรือก้มลงกราบพระเด็กก็คอยทำตามอย่างที่ผู้ใหญ่ทำ คนผู้ครองชีพชอบทำแม้จะไม่พูดแนะนำใครเลย ก็อาจเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นได้ดีกว่าผู้พูดดีแต่ประพฤติชั่วหลายเท่า

ดังนั้น ผู้สอนที่ดีชั้นเยี่ยม จึงนิยมการให้แบบอย่างมากกว่าการบอกเล่ากล่าวสอน ถือว่าส่วนดีที่สุดแห่งการให้แบบอย่าง อยู่ที่เมื่อตนให้แบบอย่างแล้ว ตนต้องลงมือทำตามแบบอย่างของตนเอง เพื่อเป็นอุบายจูงใจ ให้ผู้เอาอย่างเกิดฉันทะสมัครทำตาม เพราะว่าแบบอย่างที่แสดงออกมาให้เห็นทั้งหลาย ย่อมเป็นครูสอนดีที่สุด ซึ่งแม้จะไม่มีปากสั่งสอนก็ยังไม่มีครูอื่นใดสู้ได้

แบบอย่างที่เข้าถึงนิสัยแล้ว จัดเป็นจิตเลขา คือเขียนฝากไว้ในจิตใจเหมือนหล่อเป็นตัวอักษรในแผ่นทองเก็บไว้อย่างถาวร ย่อมมีผลศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าคำพูด ได้ในคำโบราณว่า "หนึ่งเฟื้องของการทำให้เป็นแบบอย่าง มีค่าเท่ากับหนึ่งหาบของการสั่งสอนด้วยปาก" นี่คือความจริงอันขุดจากความจริง เพราะสิ่งที่เราทำ พูดดังกว่าสิ่งที่เราพูด คำพูดเสมือนหนึ่งใบไม้ การทำเสมือนหนึ่งผลไม้ ซึ่งแสดงความหมายลึกซึ้งกว่ากัน

อย่าเชื่อเลยว่า "คนดีจะต้องดีเอง เหมือนหนามแหลมเอง" แต่จงเชื่อว่าคนจะดีมีบุญวาสนาสามารถดำรงวงศ์สกุล และช่วยชาติบ้านเมืองให้เจริญได้นั้น อยู่ที่การได้รับแบบอย่างอันดีมาแต่เบื้องต้นจนเป็นนิสัย ผู้รับแบบอย่างที่ดีมาอบรมตนจนเป็นนิสัยแล้ว ชื่อว่ามีทุนให้อุ่นใจได้ว่าต้องเป็นคนดีไปตลอดชั่วชีวิต ถึงแม้จะมีแบบอย่างที่เลวแทรกแซงเข้ามาทีหลัง นิสัยแบบอย่างที่ดีนั้น ก็จะมีกำลังเข้มแข็งยิ่งกว่า

ตามกฎสังคมว่า "ลักษณะอาการของคนเราทุก ๆ อย่าง ย่อมแตกออกจากบ้านก่อนแล้วแผ่สร้านออกไปเป็นวงกว้างทั่วประเทศและทั่วโลก เพราะบ้านเรือนเป็นบ่อเกิดแห่งนิสัยของคนเรา เป็นรากเง่าของสังคมทั้งหลาย เป็นหัวใจของนิสัยสันดานแห่งชาติหรือเป็นดวงวิญญาณแห่งชาติ เมื่อเราถือว่าเยาวชนเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของเราเอง ควรให้การศึกษาอบรมแก่เขา พึงทราบว่า การให้การศึกษาอบรมที่ดีที่สุดนั้น ต้องขึ้นอยู่กับการให้แบบอย่างที่ดี จนเป็นนิสัยมาแต่ภายในบ้าน เราทุกคนจึงควรเป็นแบบอย่างแก่เยาวชนแต่ในทางที่สุจริตและยุติธรรม"

จำไว้เถิดว่า "ความเป็นเด็กย่อมแสดงความเป็นผู้ใหญ่เหมือนเวลาเช้าแสดงเวลากลางวัน นิสัยที่ติดใจเด็กมาแต่บ้านนั้น คือนิสัยของผู้ใหญ่ในภายหน้า และแบบอย่างที่ปรากฏอยู่ในบ้าน ย่อมเป็นเครื่องปลูกฝังพืชพันธุ์ขึ้นในเด็ก แม้จะเล็กน้อยไม่สู้สำคัญก็มีน้ำหนักมาก สามารถก่อกำเนิดแก่วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมระเบียบการงานและจารีตประเพณีนิยมของชาติ"

บุคคลแบบอย่าง หมายเอาผู้ให้อย่างและผู้เอาอย่าง คือผู้ใหญ่ชั้นพ่อแม่ ครู อาจารย์ และหัวหน้า ชื่อว่าบุคคลผู้ให้อย่าง ผู้น้อยชั้นบุตร ธิดา ศิษย์ และคนในปกครอง ชื่อว่าบุคคลผู้เอาอย่าง ผู้ให้อย่างเหมือนกระจกเงาหรือแม่พิมพ์ผู้เอาอย่างประหนึ่งเงาในกระจกหรือรูปจากแม่พิมพ์ ถ้ากระจกชัดเจนดี คนมองก็เห็นเงาเป็นรูปดี หรือแม่พิมพ์ชัดเจนดี การพิมพ์ลงไปก็ได้รูปดี แม้คนเราก็เช่นเดียวกัน เมื่อผู้ให้อย่างมีกิริยาวาจาอัชฌาสัยเป็นเช่นใด ผู้เอาอย่างย่อมถ่ายแบบออกมาเป็นเช่นนั้น โดยแบบอย่างที่ดีหรือชั่วของผู้ให้อย่างจะปรากฏออกมาให้เห็นทางกิริยาวาจาของผู้เอาอย่างแบบอย่างที่ดีเป็นรากฐานแห่งความสุข แต่แบบอย่างที่เลวเป็นรากฐานแห่งความทุกข์ เมื่อเรารักความสุขจึงควรรักษาแบบอย่างที่ดีให้ยิ่งกว่า แม้เมื่อเราเกลียดความทุกข์ ก็ควรเกลียดแบบอย่างที่เลวให้มากกว่า

ผู้ให้อย่างคือผู้นำ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ผู้เอาอย่างคือผู้ตาม เมื่อผู้นำไปตรงผู้ตามย่อมไปตรง แต่ถ้าผู้นำไปคด ผู้ตามก็ไปคดเช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงเปรียบด้วยฝูงโคที่กำลังข้ามฟากไปอยู่ว่า "ถ้าโคตัวนำฝูงไปคดโคทั้งฝูงก็คดไปตามกัน ถ้าโคนำฝูงไปตรงโคทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงด้วย" โดยนัยนี้จะเห็นได้ว่า "ผู้ให้อย่างเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ อาจนำผู้เอาอย่างขึ้นสวรรค์หรือลงนรกก็ได้" และก็สิ่งแวดล้อมนั้นมีอยู่ ๒ อย่าง คือ วัตถุกับบุคคล ซึ่งมีบทบาทสำคัญแก่ชีวิตของคนเรามาก ในทางนำให้เลวลงหรือทำให้ดีขึ้นตามกำลัง

สิ่งแวดล้อมคือวัตถุ หมายถึงสถานที่หรือดินฟ้าอากาศและอาหาร ที่อยู่และอาหารย่อมเปลี่ยนแปลงนิสัยของคนได้ส่วนหนึ่ง คือที่อยู่ดีอาหารดี อาจทำให้จิตใจปลอดโปร่งสดชื่นดีขึ้น คนผู้อยู่ผู้กินชื่อว่าอยู่ดีกินดี ที่อยู่ไม่ดีอาหารไม่ดีขึ้น อาจทำให้นิสัยจิตใจต่ำทรามลง คนผู้อยู่ผู้กิน ชื่อว่าอยู่ไม่ดีกินไม่ดี เพราะที่อยู่สกปรกโสโครกอากาศถ่ายเทไม่ได้ ย่อมทำให้ผู้อยู่มีสมองมึนงงและความคิดเสื่อมทราม ทางพระศาสนาสอนให้หาที่อยู่เป็นที่สบาย ถ้าสกปรกแนะให้ชำระให้สะอาด ถ้า

ที่นั้นอากาศถ่ายเทไม่ได้ แนะให้ดัดแปลงแก้ไขให้อากาศถ่ายเทเข้าออกได้ แม้อาหารที่ไม่ดีก็จะทำให้กำลังกายทรุดโทรมและกำลังใจอ่อนแอ ห้ามกินอาหารที่ไร้ประโยชน์ สอนให้กินอาหารที่มีประโยชน์และให้กินแต่พอควรไม่มากไม่น้อย แต่สิ่งแวดล้อมคือวัตถุนี้ยังไม่สำคัญเท่าสิ่งแวดล้อมคือบุคคล

ส่วนสิ่งแวดล้อมคือบุคคล สำคัญกว่าสิ่งแวดล้อมคือวัตถุ พึงเห็นคนบางคนที่อยู่ดีกินดีมีชาติสกุลสูง แต่มีคนพาลสันดานหยาบเป็นสิ่งแวดล้อม ย่อมจะกลายเป็นคนนิสัยพาลได้ ข้อนี้มีภาษิตในหิโตปเทศเป็นหลักว่า "ถ้าท่านมีคนใช้เพียงคนเดียว แต่ท่านให้คนใช้เลี้ยงลูกของท่านแล้ว ต่อไปท่านจะมีคนใช้ถึง ๒ คน" และภาษิตฝรั่งว่า "ถ้าท่านไปอยู่ในฝูงสุนัขขี้จึงจอก ต่อไปท่านจะหอนได้เหมือนสุนัขขี้จึงจอก" เมื่อผู้ให้อย่างคือพ่อแม่ ครูอาจารย์ และหัวหน้าทราบว่าตนเป็นสิ่งแวดล้อม อันจะให้อย่างแก่ผู้เอาอย่างแล้ว ควรแก้ไขปรับปรุงที่ตัวเองให้ดีเพราะมีหลักอยู่ว่า "เมื่อคนแก่ไม่ดีแล้ว คนหนุ่มสาวจะดีได้อย่างไร" พึงทราบลักษณะของผู้ให้อย่าง ๓ ประเภทนั้นดังนี้

๑. พ่อแม่เป็นผู้ให้แบบอย่างแก่ลูก พึงถือว่าแบบอย่างเป็นเครื่องปั้นชีวิตลูก แบบอย่างคือเบ้าหล่อชีวิตลูก ลูกดีเพราะแบบอย่างดี ลูกเลวเพราะแบบอย่างเลว ลูกดีเองเลวเองหามีไม่ แต่แบบอย่างดีเลวนั้นมีอยู่ เมื่อพ่อแม่มีบทบาทอันสำคัญในการให้แบบอย่างแก่ลูก จึงควรปฏิบัติชอบในระหว่างกันและกัน เช่นซื่อตรงต่อกัน รักใคร่กันนับถือกัน เป็นคู่ชีวิตร่วมสุขร่วมทุกข์กัน โน้มน้อมเข้าหากันให้รู้สึกร่วมใจกัน เอาใจกัน เชื่อกัน ถนอมรักษาน้ำใจกัน อดกลั้นความกระวนกระวายต่าง ๆ ให้เกิดความสนิทสนมกลมกลืนชื่นชมทั่วกัน ตั้งใจประพฤติดีเป็นแบบอย่างแก่ลูกที่รัก

เมื่อพ่อแม่ดีแล้ว เลือดเนื้อเชื้อไขคือลูก จะได้ถือเป็นแบบอย่างประพฤติดี และเขาจะรู้สึกภูมิใจว่า "เรามีพ่อดีแม่ดี" แต่อย่าประพฤติให้เป็นแบบอย่างแก่ลูกในสิ่งที่ตนเห็นว่าชั่ว แม้คนอื่นก็เห็นว่าไม่ดี อันจะเป็นสื่อนำให้ลูกเป็นคนเลว และลงโทษให้เขารู้สึกอับอายขายหน้าว่า "มีพ่อไม่ดีแม่ไม่ดี" เมื่อลูกรับแบบอย่างที่เลวไว้เป็นนิสัยแต่แรกแล้ว ครั้นจะมาแก้ไขให้กลับคืนดีภายหลังนั้นยากนักหนา ดังคำโบราณว่า "ดัดอื่นพอดัดได้ ดัดนิสัยสันดานนี้ดัดยาก"

บรรดาลูกหญิงชาย ย่อมมุ่งหมายนิยมตาม
พ่อแม่จะกอบความ ผิดถูกชั่วและดีใด
ลูกยลก็สนจิต ทุกชนิดเข้าติดใจ
สืบเนื่องนิสัยไป ตลอดชีพพบเว้นวาง

อันที่จริง พ่อหรือแม่คนเดียวมีค่าเท่ากับครูตั้งร้อยคน เพราะในหลังคาเรือนหนึ่ง มีพ่อแม่เท่านั้นเป็นเหมือนแม่เหล็กสำหรับดึงดูดคนทุกคนในบ้านนั้น เมื่อพ่อแม่ให้แบบอย่างที่ดีแก่ลูกของตน ชื่อว่าเป็นเจ้าบุญนายคุณของลูก แม้ลูกเดินตามแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ก็นับว่าเป็นลูกหนี้ที่ซื่อสัตย์ของเจ้าบุญนายคุณ

ดังนั้น เชิญเถิด เชิญพ่อแม่ทุกท่านมาเริ่มให้แบบอย่างที่ดีแก่ลูกที่รักคือ "พากันสร้างกิริยาแบบอย่างที่ดีงามเรียบร้อย สร้างวาจาแบบอย่างที่น่ารักนุ่มนวลชวนฟัง สร้างอัธยาศัยน้ำใจแบบอย่างที่อ่อนละมุน" ให้มีขึ้นในตน และนำออกใช้ให้ลูกได้พบเห็น เมื่อลูกได้พบเห็นบ่อย ๆ จะพลอยเกิดอุตสาหะมีแก่ใจสมัครรับเอาเป็นแบบอย่าง แต่ขอที "อย่าแสดงกิริยาเหี้ยมโหดดุร้าย ทะเลาะวิวาททุบต่อยตบตีกันให้ลูกเห็น และอย่าพูดหยาบคายด่าว่ากันด้วยถ้อยคำอันจะเขียนเป็นตัวอักษรไม่ได้ให้ลูกฟัง มิฉะนั้นลูกของท่านจะพลอยมีกิริยาโหดร้าย และมีวาจาหยาบคายไปด้วย"

นี่สุภาษิตในโลกนิติที่โบราณกล่าวไว้ว่า "ลูกที่มีแม่ดีวาจาอยู่ข้างดี ลูกที่มีพ่อดีกิริยาอยู่ข้างเรียบร้อย พ่อแม่ดีทั้งสอง ลูกทั้งมีวาจาดี ทั้งมีกิริยาเรียบร้อย ลูกที่มีแม่เลว ปากอยู่ข้างร้าย ลูกที่มีพ่อเลว กิริยาอยู่ข้างหยาบ พ่อแม่เลวทั้งสอง ลูกทั้งปากร้าย ทั้งกิริยาหยาบ" นี่แสดงว่า "ลูกดีอยู่ที่พ่อแม่ดี ลูกเลวอยู่ที่พ่อแม่เลว และลูกที่เลวย่อมเผาหัวอกของพ่อแม่ให้กรุ่นอยู่ด้วยความโศก ดังไฟแกลบคุอยู่ภายในอุระประเทศ ทำลายตักของพ่อแม่ให้ว่างเปล่า ดังคลังที่อาภัพไร้ทรัพย์สิน และทุบหัวอกของพ่อแม่ให้ตกอยู่ในความชอกช้ำระทมทุกข์" ดังนั้น โบราณจึงเตือนว่า "จะดูช้างให้ดูหาง จะดูนางให้ดูแม่ จะดูให้แน่ให้ดูถึงตายาย"

ทุกท่านจงสำนึกว่า "พ่อแม่คือแม่พิมพ์" แล้วสร้างแม่พิมพ์ให้ดีไว้เป็นมาตรฐาน จึงนำออกใช้ให้เป็นสิ่งแวดล้อมของลูก เพราะลูกเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดสนิทสนมกับท่าน และแวดล้อมอยู่

ด้วยท่านเสมอเป็นนิตย์ ถ้าท่านผู้แวดล้อมเป็นแบบอย่างดี ลูกก็จะมีนิสัยดีได้ง่าย เสกคาถานี้บ่อย ๆ ท่านจะเป็นพ่อแม่ตัวอย่างที่ดีเลิศว่า "โอมนิยม มหานิยม การมีลมหายใจคืออายุวัฒนะของเรา กิริยาวาจาเรียบร้อย คือชีวิตเด่นของเรา ซึ่งเป็นที่นิยมยิ่งนักของคนทั้งหลาย โอมจัญไรมหาจัญไร การหยุดลมหายใจเป็นหลุมฝังศพของคนตาย แต่กิริยาวาจาไม่เรียบร้อย คือหลุมฝังศพของคนเป็น ซึ่งเป็นที่น่าเกลียดยิ่งนักของคนทั้งหลาย"

พ่อแม่ทั้งสองรา เมื่อต่ำช้ามีราคี
ลูกต้องพลอยหมองศรี ทั้งกิริยาและวาจา
พ่อแม่ทั้งสองดี ประเสริฐศรีศักดิ์นา
แม้นลูกบังเกิดมา ก็ดีล้วนสมส่วนกัน

๒. ครูอาจารย์เป็นผู้ให้แบบอย่างแก่ศิษย์ พึงสำนึกในศักดิ์ศรีของตนว่า คำว่า "ครู" เป็นคำศักดิ์สิทธิ์เป็นคำที่สองรองจากคำว่า "พ่อแม่" อันศิษย์รู้จักดี และเป็นคำที่ศิษย์รักเคารพเหมือนคำว่า "พ่อแม่" ก็ปานกัน จนมีภาษิตเฉลิมเกียรติว่า "บุคคลที่ควรเคารพถัดจากพ่อแม่ของเรามาคือ ครู อาจารย์ และครูอาจารย์ผู้สั่งสอนวิชาการย่อมเป็นพ่อแม่คนที่สองของเรา"

และครูพึงสำนึกในหน้าที่ของตนว่า ครูเป็นผู้ก่อกำเนิดพลเมืองดี คือชุบพลเมืองให้เป็นนักรู้ นักงาน นักพูด นักคิด นักประดิษฐ์ นักตำรา นักค้นคว้าเหตุผล นักปราชญ์ และนักศีลธรรม เมื่อสำนึกในศักดิ์ศรีและหน้าที่อย่างนี้แล้ว พึงทราบว่าศิลปะแห่งการสอนคือศิลปะแห่งการปลุกความอยากรู้อยากเห็น อันเป็นธรรมชาติในจิตใจของศิษย์ให้ตื่นขึ้น และศิลปะแห่งการปลุกนั้นก็คือแบบอย่าง จึงควรตั้งใจสร้างแบบอย่างแห่งวิชา แบบอย่างแห่งอนามัย และแบบอย่างแห่งจรรยา ให้มีขึ้นในตนและแล้วนำออกใช้ให้เป็นแบบอย่างแก่ศิษย์ต่อไป

ครูให้แบบอย่างแห่งวิชาการงานอนามัยและจรรยาแก่ศิษย์นั้น ควรดูเยี่ยงทะเลซึ่งอยู่ต่ำกว่าลำธาร และได้รับน้ำจากลำธารบนหุบเขา แต่กลับเป็นเจ้าอยู่เหนือลำธาร หรือไม้ซีกไม่ควรเองัดไม้ซุง แต่ไม้ซุงต้องเอาไม้ซีกนั่นแหละงัด แล้วควรน้อมตนลงหาศิษย์ ทำความสนิทสนมให้เป็นกันเองและมีขันติเมตตาหล่อเลี้ยงใจให้ชุ่มเย็น รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาไม่ตึงไม่หย่อน ไม่ร้อนถึงกับไหม้ ไม่เย็นถึงกับบูด ถือว่า ตักของครูมิใช่สำหรับลูกในไส้ แต่สำหรับลูกในความหวังคือศิษย์

ทำใจดีในท่ามกลางศิษย์ผู้รบกวน อ่อนโยนในท่ามกลางศิษย์ผู้ดุร้าย รักษาอารมณ์ให้อยู่ในลักษณะสงบเสงี่ยม มีริมฝีปากปราศจากการดุด่าว่าร้ายเผยแต่ถ้อยคำที่ดีน่าชื่นใจ เอาอกเอาใจศิษย์และดุศิษย์ด้วยอัธยาศัยไมตรี แสดงออกซึ่งลักษณะยิ้มแย้มแจ่มใส มีนัยน์ตาชื่นบานหรรษา เจรจาไพเราะอ่อนหวาน เป็นเสน่ห์ยวนตาและยวนใจ

เมื่อศิษย์ผู้เอาแบบอย่าง ได้ประสบพบเห็นกิริยาแบบอย่าง วาจาแบบอย่าง และน้ำใจแบบอย่างที่ดีงามอยู่เสมอแล้ว ก็จะพากันถือเป็นแบบฉบับกระทำตาม อบรมตนให้เป็นผู้รู้วิชา รู้การงาน รู้อนามัย รู้จรรยาตามอย่างครูจนเป็นคนช่างรู้ ช่างคิด ช่างทำ ช่างพูด ให้ภูมิรู้ในทางที่ถูก ทำการงานด้วยความขยันขันแข็ง มีกำลังกายกำลังใจแข็งแรง ประพฤติกิริยาวาจาใจดีงาม จนปรากฏเป็นมีวิชาดีมีการงานดี มีอนามัยดี มีจรรยาดี เป็นแบบฉบับประดับตัวให้สง่างาม

ครูพึงทราบว่า "ครูคือกระจกเงา ศิษย์คือเงาในกระจกเงา เมื่อครูเป็นกระจกเงาแบบอย่างที่ราบเรียบ หากครูเป็นกระจกเงาแบบอย่างที่บิดพริ้วไซร้ ก็มีหวังว่าศิษย์ของท่านจะมีลักษณะบิดเบี้ยวน่าเกลียดน่ากลัวพิลึก"

ครูจงเป็นแบบอย่างที่ดีเถิดเพราะ "ความสามารถของครูในการกระตุ้นเตือนศิษย์ให้กระตือรือร้นในการศึกษาและการปฏิบัตินั้น คือแบบอย่างมิใช่คำสอน แบบอย่างนั้นเป็นสมบัติที่มีราคายิ่งใหญ่กว่าสิ่งอื่นใดอันจะนำให้ศิษย์เกิดเลื่อมใส โค้งคำนับครูด้วยความบริสุทธิ์ใจ พร้อมทั้งนิยมสมพรให้เกียรติแก่ท่านว่า "ภายในเครื่องแบบแห่งครูอาจารย์ของเรานั้น คือนิสัยแบบอย่างที่เราพึงจงรักภักดีและเคารพอย่างสูง"

คุณครูจงประหยัด คอยระมัดขจัดหมอง
เลิกชั่วละคนอง รักษาเรียบระเบียบดี
ให้แบบนิสัยเกื้อ แก่ศิษย์เพื่อจะได้มี
กิจชอบประกอบดี เป็นนิสัยสืบไปนาน

๓. หัวหน้าเป็นผู้ให้แบบอย่างแก่คนในปกครอง ต้องอย่าลืมว่า "หมู่คณะใดบูชาคนสุจริต ชังคนทุจริต ยกย่องคนขยันขันแข็ง เชิดชูคนกล้า หมู่คณะนั้นจักพลันวัฒนา แต่หมู่คณะใดดูหมิ่นคนสุจริต นิยมคนทุจริต ยกย่องคนขี้เกียจเสมอคนขยันขันแข็ง เชิดชูคนขี้ขลาดขึ้นเท่าคน

กล้า หมู่คณะนั้นจะพลันพินาศ" และแล้ว "จงถือการเชิดชูผู้ที่ถูกเหยียบย่ำปราบปรามผู้ประหัตประหาร ให้การอารักขาคุ้มครองแก่ผู้อยู่ในศีลธรรมนำความอัปยศอดสูไปสู่ผู้เบียดเบือน ว่าเป็นวิธีการปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง นำหมู่คณะขึ้นสู่ที่หมายคือ อารยะ"

หัวหน้างานทุกชนิด ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบชะตากรรมของประเทศชาติ เมื่อปรารถนาจะให้แบบอย่างหวังให้ผู้อยู่ในบังคับบัญชาดำเนินตาม ย่อมระมัดระวังตัวให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม พยายามทำดีทุกสิ่งให้เป็นแบบอย่างแก่เขา บำเพ็ญตนให้บริสุทธิ์ ไม่ให้บกพร่องในหน้าที่ประพฤติต่อสิ่งที่ดี ไม่มีราคีมัวหมองในตัว พูดอย่างใดทำอย่างนั้น ถือศีลถือสัตย์ ถือความถูกตรงยุติธรรมเป็นการงาน ไม่ถืออำนาจป่าเถื่อนเป็นการงาน เมื่อสั่งสอนเขาตนเองต้องทำได้ก่อน คำพูดเป็นคำพูด คำสั่งเป็นคำสั่ง ต้องไม่ดีแต่พูดแม้ทำก็ดีด้วย นี่คือหัวหน้าที่ดีเป็นจงรักภักดี และเคารพนับถือของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

หัวหน้าที่ดีเช่นนี้ จะบำเพ็ญละเว้นอะไรอย่างไร ย่อมยึดความเที่ยงธรรมเป็นหลักการใช้นิคคหะเป็นอุบายขู่ขนาบผู้ทำผิดเพื่อให้ไม่ให้ทำผิดอีก ใช้ปัคคหะเป็นอุบายสนับสนุนผู้ทำดี เพื่อเพิ่มกำลังใจแก่เขาให้ความดีต่อไป และใช้ทิฏฐานุคติเป็นอุบายให้แบบอย่างเพื่อโน้มน้าวจิตใจเขาให้ใคร่กระทำตาม ไม่ใช้กโลบายเล่ห์กระเท่ห์ปราศจากลูกไม้ ไม่จะกละลามกโลภโมโทสันในทางผิด ตั้งใจเพียรทำดี แม้การทุจริตจะเล็กน้อยก็ไม่คิดตรึกตรองที่จะทำ

เมื่อหัวหน้าประพฤติตนให้ถูกแบบฉบับของคนมีศีลมีสัตย์อย่างนี้ ปวงประชาย่อมยกขึ้นเป็นเทพเจ้าแห่งคุณงามความดี แม้คนในบังคับบัญชาก็ยึดเป็นที่พึ่งอุ่นอกเย็นใจของตน เมื่อเขาทำผิดพลาดก็ร่วมรับผิด ไม่คิดสลัดเอาตัวรอด แม้เมื่อเขาทำชอบก็รับสนับสนุนไม่ปิดบัง ทำอะไรยึดศีลธรรมเป็นหลัก สมัครใจอดทนมากกว่ายอมทุจริตดำเนินชีวิตให้ชอบด้วยทำนองคลองธรรมถือว่า "หัวอกของหัวหน้ามิใช่สำหรับญาติในสายโลหิต แต่สำหรับญาติในสายชาติ"

เมื่อผู้น้อยได้อยู่ใต้บังคับบัญชาของหัวหน้าที่ดีเช่นนี้ก็เย็นใจนอนตาหลับ ถือเป็นแบบฉบับเจริญรอยตาม พลอยเป็นคนดีมีศีลธรรม และอยู่เป็นสันติสุขตามกัน แต่หากหัวหน้าเป็นคนเลวทรามไร้ศีลธรรม ซึ่งน่าจะยื่นมือเข้ากำจัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ ก็กลับพยายามกอบโกยทรัพย์ของชาติและของเขาเข้ากระเป๋าด้วยกโลบายกระทืบส่ง ผู้อยู่ในปกครองก็เดือดเนื้อร้อนใจ

นอนตาไม่หลับและจะได้ช่องเข้าสวมรอยกระทำตาม ซึ่งจะต้องพลอยตกทุกข์ได้ยากไปด้วย เพราะความไร้ศีลธรรมเช่นนี้ หากมีขึ้นมาก ก็คือมูลเหตุแห่งการจลาจล โจรกรรม ปล้นสะดมและการทุจริตร้อยแปด แล้วจะต้องถูกปราบด้วยอำนาจเป็นธรรมบ้างไม่เป็นธรรมบ้าง

"หัวหน้าคือผู้นำ แต่พึงทราบว่า ผู้นำที่ดีในโลกนี้คือผู้นำที่เล็งสุขเลิศ ไม่แลกเอาความสุขของตนด้วยความทุกข์ของประชาราษฎร ย่อมสละสุขพอประมาณเสีย เมื่อผู้นำตั้งตัวให้เที่ยงตรงแล้ว ผู้อยู่ในปกครองจะพากันทำการตามหน้าที่ โดยมิพักต้องขอร้องออกปาก ถ้าผู้นำไม่ตั้งตัวให้เที่ยงตรงแล้ว แม้จะออกปากขอร้องสักเท่าไร ๆ ผู้อยู่ในปกครองก็ไม่เชื่อฟัง ถึงจะทำก็ทำด้วยความจำใจ ผู้นำที่ดีคือผู้นำที่นิยมการข่มตนเองเป็นหลักเกณฑ์ ทำให้อยู่ในความคุ้มครองเป็นสุขสำราญเป็นที่ต้องตาต้องใจของเขาทั่วไป" และเขาก็ว่าง่ายสอนง่าย ทำตามคำบังคับบัญชาของผู้นำด้วยน้ำใสใจจริง

มิใช่การปกครองที่นาน เป็นเหตุให้ประเทศต้องพินาศ แต่เป็นเพราะผู้นำให้แบบอย่างที่ผิด เราจะมีประเทศชาติที่ดีไม่ได้ หากคนทุกคนในประเทศชาตินั้น พากันรับเอาแบบอย่างที่ผิด ขอให้หัวหน้าทุกคนปฏิบัติตามกฎหมายเถิดประชาชนจะปฏิบัติตามท่านเอง เมื่อหัวหน้าปฏิบัติตามกฎหมาย และประชาชนปฏิบัติตามหัวหน้าอยู่ตราบใดแล้ว บ้านเมืองก็ยังตั้งอยู่ยั่งยืนตราบนั้น

ยามฝูงโคข้ามฟาก นที
โคโจกนำตรงดี ไป่เลี้ยว
ปวงโคอื่นตามรี่ รุดค่าม
ทั้งหมดไม่คดเคี้ยว ไต่เต้าตวมกัน

(พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖)

อันสุภาษิตนี้ เตือนใจ
แห่งผู้ที่เป็นใหญ่ ยิ่งผู้
มีหน้าที่นำใคร ใครนั่น นี่ดี
จำจะต้องรอบรู้ จักแท้ทางตรง

ประมวลความว่า "เมื่อผู้ใหญ่คือพ่อแม่ ครูอาจารย์และหัวหน้า ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่ให้อย่าง ตั้งอยู่บนสุจริตและยุติธรรม พยายามสร้างกิริยาแบบอย่างที่ดี สร้างวาจาแบบอย่างที่ดี สร้างน้ำใจแบบอย่างที่ดี แล้วนำออกแจกจ่ายแก่ผู้น้อย ส่วนผู้น้อยคือบุตรธิดาศิษย์และคนในปกครอง ซึ่งเป็นผู้ที่มีหน้าที่เอาอย่าง ก็ตั้งใจรับเอาแบบอย่างที่ดีมาปฏิบัติจนให้เกิดผลเป็นแบบอย่างที่ดีขึ้นที่กิริยาวาจาใจ หากได้เช่นนี้ ผู้ใหญ่จะเป็นผู้ใหญ่แบบอย่างที่ดีแม้ผู้น้อยก็จะเป็นผู้น้อยแบบอย่างที่ดี

อันการให้อย่างกับการเอาอย่างนั้น เป็นประหนึ่งโรคติดต่อ เพราะเกิดขึ้นติดต่อกันได้ง่าย เมื่อผู้ให้อย่างแสดงฝีไม้ลายมือไว้ให้เห็นเป็นแบบอย่างก็นำให้ผู้เห็นยึดปื้นธง น้อมจิตลงรับเอาเป็นแบบอย่างได้ แม้ผู้เอาอย่างจะมีใครมาบังคับแต่อาศัยได้เห็นแบบอย่างอยู่บ่อย ๆก็จะคล้อยตามเยี่ยงอย่างด้วยตนเอง

นี่คือธรรมดาสัญชาตญาณของคน และสัตว์ที่อยู่กันเป็นหมู่ใหญ่ มักมีอำนาจอยู่เหนือความคิด ดูเถิดฝูงโคที่ขังคอกไว้จำนวนมาก ถ้าตัวหนึ่งกระโดดข้ามคอกออกไปโดยทางไหนตัวอื่นก็กระโดดตามออกไปโดยทางนั้น แม้คนเราในครอบครัวหนึ่ง ๆ ก็เช่นกัน หากผู้ใหญ่ทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีมีกิริยาวาจาสุภาพ ถือระเบียบวินัยเคร่งครัด มีอัธยาศัยอารีอารอบ ตั้งใจประกอบกิจศาสนา มีถือศีลห้ารักษาศีลแปดตามกาลสมัยเป็นต้น คนในครอบครัวนั้นก็จะพากันดำเนินตาม

พึงทราบวินัยของผู้น้อยอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมักคล้อยตามผู้ใหญ่ เมื่อผู้ใหญ่เป็นอย่างใดผู้น้อยจะต้องถ่ายแบบเป็นอย่างนั้น เช่นผู้ใหญ่ห้ามสิ่งที่ไม่ชอบให้ผลเป็นทุกข์ แต่ตัวกลับไปทำเสียเอง หรือสอนเขาให้ทำสิ่งที่ชอบอำนวยผลเป็นสุข แต่ตัวเองหาได้ทำไม่ หรือดีแต่ติเขาส่วนตัวกลับทำอย่างที่ตนติเขาเช่นนี้ ผู้น้อยย่อมแลเห็นและรู้เท่าทันจะไม่ทำตามที่สอน แต่จะทำตามอย่างที่ผู้ใหญ่ทำ ท่านผู้ให้อย่าพึงระลึกเสมอว่า "ชีวิตแบบอย่างที่ดี ย่อมเตือนอนุชนให้บำเพ็ญความดีตาม แม้ชีวิตนั้นจะแตกดับแล้ว ก็ยังทิ้งรอยไว้ให้อนุชนเจริญรอยตามอยู่ชั่วกัลปาวสาน"

ผู้รับเอาแบบอย่างที่ดี ชื่อว่าเชิญเทวดาเข้ามาเฝ้าบ้านแต่ผู้รับเอาแบบอย่างที่เลวเท่ากับนำปีศาจเข้ามาในบ้าน นี่ก็อยู่ที่ผู้ให้อย่าง ตามปกติคนเราจะเป็นคนหรือลิงนั้นย่อมแล้วแต่กิริยามรรยาทของเขาเอง "ถ้าผู้ให้อย่างมีมรรยาทเป็นคน ผู้เอาอย่างก็มีมรรยาทเป็นคน แต่เมื่อผู้ให้อย่างมีลักษณะเป็นลิง ย่อมมีหวังว่าผู้เอาอย่างต้องมีลักษณะเป็นลิงด้วย"

เมื่อท่านผู้ให้อย่างมุ่งจะชักจูงผู้เอาอย่างให้ทำดี อย่าลืมว่าหากความประพฤติเลวทรามอยู่ในตัวจงกลับตัวประพฤติดีปรับปรุงตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี และทำดีตามที่ตนชักจูงเขาแล้วเขาจะพอใจสมัครทำดีตามเอง ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า "ถ้าท่านรักชาติเคารพศาสนาจริงแล้ว ขออย่านำปีศาจเข้ามาในบ้าน แต่จงเชิญเทวดาเข้ามาเฝ้าบ้านเถิด"

"เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์ เข้าฝูงกาเป็นกา" นี่ก็คำขำท่านผู้ให้อย่างควรสร้างแบบอย่างที่ดีขึ้นในตัว ให้เป็นกิริยาแบบอย่าง วาจาแบบอย่าง และน้ำใจแบบอย่างแก่ผู้น้อยคอยรับเอาอย่างอยู่พร้อมแล้วจนปรากฏแก่สังคมว่า "พ่อตัวอย่าง แม่ตัวอย่าง ครูตัวอย่าง หัวหน้าตัวอย่าง" จึงจะนำผู้น้อยเข้าถึงตำราที่ว่า "เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์" แต่ระวังอย่าทำแบบอย่างที่เลวไว้ อันเป็นการผลักไสไล่ส่งเขาไปหาทำนองที่ว่า "เข้าฝูงกาเป็นกา" เพราะเขาชอบกิริยาแบบอย่าง ชอบวาจาแบบอย่าง และชอบน้ำใจแบบอย่างมากกว่าคำสอน

คบกากาโหดให้ เสียพงษ์
พาตระกูลเหมหงส์ แหลกด้วย
คบคนชั่วจักปลง ปลดชอบ เสียนา
ตราบลูกหลานเหลนม้วย ไม่พ้นนินทา

(โลกนิติ)

เมื่อเรามีแบบอย่างที่ดี ชื่อว่ามีสมบัติไว้สำหรับแจกจ่ายให้แก่กันและกัน จัดว่าได้ฝากต้นฉบับไว้ให้อนุชนเจริญรอยตาม แต่เมื่อเรามีแบบอย่างที่เลว ชื่อว่ามีตัวโรคติดต่อไว้สำหรับแจกจ่ายแก่ผู้เอาอย่าง ให้ต้องเป็นโรคสืบมรดกกันต่อไปโดยลำดับ เพราะว่าความประพฤติของผู้เอาอย่างได้ขึ้นอยู่กับความประพฤติของผู้เอาอย่าง เมื่อผู้ให้อย่างทำแบบอย่างไว้เช่นไร แบบอย่างนั้นย่อมเชื่อมสายสัมพันธ์ถึงกัน โดยชักโยงผู้ให้อย่าง กับผู้เอาอย่าง ให้ส่วนความดีหรือเลวถึงกันและกัน

ดังนั้น ท่านที่อยู่ในฐานะเป็นผู้ให้อย่างพึงทราบว่า "แบบอย่างย่อมชนะทุกสิ่งทุกอย่าง" และแบบอย่างย่อมมีเสน่ห์ดึงดูดดวงใจของคนทุกคน เหมือนแม่เหล็กดึงดูดชิ้นเหล็ก แล้วจงสร้างกิริยาแบบอย่างที่ดี วาจาแบบอย่างที่ดีและน้ำใจแบบอย่างที่ดีขึ้นในตัว ให้เป็น "พ่อตัวอย่าง แม่ตัวอย่าง ครูตัวอย่าง หัวหน้าตัวอย่าง และปู่ตัวอย่าง ย่าตัวอย่าง ยายตัวอย่าง ตาตัวอย่าง เพื่อ

เป็นเสน่ห์ดึงดูดดวงใจของอนุชนให้เขาได้รับเอาแบบอย่างที่ดี เป็นลูกตัวอย่าง ศิษย์ตัวอย่าง คนในปกครองตัวอย่าง" สืบมรดกประดับชาติศาสนาต่อไป

ผู้ใหญ่เมื่อใคร่ดี ทำหน้าที่ให้อย่างดู
ควรกอบระบอบมู ลฐานเรียบระเบียบงาม
อย่าหยาบสุภาพพร้อม อ่อนละม่อมทวารสาม
ผู้น้อยจะคล้อยตาม ด้วยชื่นชมนิยมใน
แบบอย่างอันดีจริง บ่มีสิ่งจะเหลวไหล
ล้วนมุ่งแต่จูงใจ ประพฤติชอบประกอบดี

นิสัยเมตตากรุณา

เชิญเมตตาหมู่ให้ สุขสันต์
เชิญแบ่งการุณย์ปัน ทั่วหน้า
เชิญร่วมสุขทุกข์กัน ให้ส่ำ เสมอเทอญ
เมื่อบวกสองคุณกล้า ส่งให้สุขเกษม.

เพื่อนเกิดแก่เจ็บตายทั้งหลาย

เมตตากรุณา คือ กัลยาณมิตรของเราคอยเตือนให้เราสำนึกอยู่เสมอว่า "เราทุกคนเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน จงหวังดีต่อกัน จงโอบอ้อมอารีแก่กัน จงเอ็นดูปรานีกัน จงเอื้อเฟื้อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จงสามัคคีปรองดองกัน"

เมื่อเรามีกัลยาณมิตร คอยเตือนให้สติอยู่อย่างนี้จึงควรยินดีถือปฏิบัติตามโดยชอบ อย่าโกรธเกลียดเบียดเบียนกัน อย่าทะเลาะเบาะแว้งกัน ยินดีร่าเริงยิ้มแย้มแช่มชื่นต่อกันเถิด ให้แต่ละคนรักษาตนเป็นสุขชื่นบานเถิด อย่ามีเวรภัยต่อกันเลย และควรศึกษาให้รู้ใจความแห่งเมตตากรุณาดังต่อไปนี้

๑. **เมตตา** คือ ความหวังดีและรักใคร่ แต่รักอย่างไมตรีจิตมิใช่รักอย่างหวง พึงทราบว่ารักอย่างไมตรีจิตนั้นเป็นกุศล ทำให้จิตใจเยือกเย็น คิดอนุเคราะห์กันด้วยความหวังดี โดยมิได้หวังผลตอบแทนเพื่อตัวเป็นอกุศลทำให้จิตใจรุ่มร้อน ท่านว่า "ราคะมีอำนาจมากยิ่ง คนผู้อยู่ใต้อำนาจของมันย่อมถูกยิง ยิงด้วยยศคือตา จากธนูคือคิ้ว ให้ลุ่มหลงงงงวยลืมตัวถึงแก่สลบ"

แน่นอน แม้ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจ มีความเป็นไทยแก่ตนพรั่งพร้อมด้วยยศศักดิ์ สมบัติเกียรติคุณ จะประพฤติอย่างไรได้ในทางที่ถูก จะทำอะไรได้ในทางที่ไม่ผิดกฎหมาย ซึ่งไม่มีอันใดจะทำให้เสื่อมเสียความเป็นไทยแก่ตน แต่พอถูกเจ้าราคะเข้าครอบงำ มีหัวใจถูกรึงรัดมัดตรึงตาแล้วก็ไม่พ้นถูกเจ้าราคะข่มขี่ไปได้ ทุกสิ่งได้กลับกลายเสื่อมถอยไปหมด นั่นมิใช่อื่น แต่เพราะเขาตกเป็นทาสของเจ้าราคะ หัวใจถูกโซ่ล่ามไว้แน่นหนาตัวเป็นไทย ใจเป็นทาสเสียแล้ว

ส่วนเมตตามีอำนาจยิ่งกว่า สามารถกันและแก้ความพยาบาท ความอาฆาต ความมุ่งร้าย ความโกรธ ความคิดแก้แค้นได้ ด้วยคอยเหนี่ยวรั้งใจเข้าในทางที่ดีให้ความเป็นไทยแก่ใจ ช่วยให้ใจมีอิสระเสรีอย่างสมบูรณ์ไม่เป็นทาสแห่งสิ่งอะไร เมื่อใจมีเมตตาแล้ว ย่อมแต่งดวงหน้าให้เบิกบาน ยิ้มแย้มแจ่มใส แสดงออกซึ่งลักษณะกว้างขวางเผื่อแผ่ทั่วไป โน้มน้อมคนให้เข้าหากัน สนิทสนมกลมเกลียวกัน รักใคร่เคารพนับถือปราถนาความสุขแก่กัน ฉันพี่ร่วมท้องน้องร่วมไส้

ผู้มีเมตตาท่องเที่ยวอยู่ในสันดาน จนเคยชินเป็นนิสัยย่อมสำนึกในกฎธรรมดาว่า "เรารักชีวิตของเรา แม้เขาก็รักชีวิตของเขาเท่ากับเรารักชีวิตของเรา และเราอยากให้เขารักใคร่เรา ถึงเขาก็อยากให้เรารักใคร่เขาเหมือนกัน ไม่อยากให้ใครมาเบียดเบียนชีวิต ทำร้ายร่างกาย หรือทรกรรมตนให้ลำบาก" และถือว่า "ถ้ารักตัวเองต้องรักคนอื่นด้วย ความรัก ความพอใจ ความสุขเป็นขุมทรัพย์ของดวงใจ หากเฉลี่ยแบ่งให้เกิดทั่วถึงกันได้ จะเป็นที่สบใจของกันและกันอย่างมาก" แล้วคิดแต่จะอุปถัมภ์บำรุงผู้อื่น ไม่ชอบโกรธใคร ไม่ชอบเกลียดชังใคร ไม่ชอบคิดพยาบาทใคร ไม่ชอบติใคร ไม่ชอบให้ร้ายป้ายสีใคร รักใคร่เขา เหมือนรักใคร่ตัวเองทำความสนิทสนมในเขาเหมือนสนิทสนมในพ่อแม่ของตนและปรารถนาจะเห็นเขาได้ดีมีสุข เพราะเห็นโทษของกิเลสนั้นว่า นอกจากจะเป็นข้าศึกแก่เมตตาแล้วมันยังรบกวนหัวใจให้ปั่นป่วนฟกช้ำและทำลายหน่วยโลหิตในร่างกายให้เสื่อมเสียไป,

ดังนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงโทษนั้นให้ห่างไกล เราจึงควรฝึกหัดใจให้มีนิสัยเมตตา คิดรักใคร่เกื้อกูลคนอื่นหวังให้เขามีความเจริญเป็นเบื้องหน้าปรารถนาอยู่ด้วยความไม่มีเวรภัยกับใคร ๆ เมื่อจะทำควรทำด้วยเมตตา กายกรรม อย่าเบียดเบียนชีวิต ทรัพย์สมบัติ และประเวณีของเขา เมื่อจะพูดควรพูดด้วยเมตตาวจีกรรม พูดแต่ถ้อยคำที่จริง อย่าล่อลวงหลอกหลอนเขา พูดแต่คำไพเราะจับใจอย่าด่าว่าเสียดสีเขาให้เดือดร้อน พูดแต่คำนำให้สามัคคี อย่ายุยงให้เขาแตกร้าวกัน เมื่อพบเห็นเขาแตกร้าวกัน ก็ควรช่วยชี้เหตุผลคุณและโทษให้เขาเห็นสม และยอมปรองดองสามัคคีกัน แม้ที่สุดเจรจาปราศรัยถามถึงสุขทุกข์ของเขาด้วยอัธยาศัย ถ้าไม่ทำไม่พูด ก็ควรทำใจให้ชุ่มชื่นเย็นสงบ พ้นจากพยาบาทเป็นเมตตามโนกรรม

อันการอนุเคราะห์กันด้วยเมตตานี้ ย่อมอำนวยผลดีแก่กันทั้ง ๒ ฝ่าย คือฝ่ายผู้อนุเคราะห์ได้เห็นการทำของตนเป็นบุญกุศลย่อมปลาบปลื้มเบิกบานใจ ฝ่ายผู้ได้รับอนุเคราะห์ก็ยินดีปรีดาตอบ

ดูเถิด เมื่อเราตั้งขวดน้ำยาอุทัยไว้หน้าบ้านให้เป็นสาธารณะแก่ผู้คนสัญจรไปมาได้ดื่มระงับความกระหายและแก้ร้อน ผู้ใดได้ดื่มย่อมยินดีชื่นใจ อนุโมทนาในกุศลเจตนาของเรา ฝ่ายเราได้เห็นผู้คนมาดื่มน้ำยาอุทัย ก็เกิดปีติปราโมทย์นี่เป็นกฎความจริงซึ่งไม่มีใครค้านได้ เพราะเมตตานี้เป็นดุจบ่วงคล้องใจคนให้หวังดีต่อกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งทำดีแก่อีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่ได้รับก็ย่อมทำดีตอบ นี้โคลงสุภาษิตโลกนิติ

ให้ท่านท่านจักให้ ตอบสนอง
นบท่านท่านจักปอง นบไหว้
รักท่านท่านจักครอง ความรัก เรานา
สามสิ่งนี้เว้นไว้ แต่ผู้ทรชน

แม้สุภาษิตในพระศาสนาก็มีอยู่ว่า "ผู้สักการะย่อมได้สักการะตอบ ผู้นับถือย่อมได้นับถือตอบ ผู้ไหว้ย่อมได้ไหว้ตอบ ผู้บูชาย่อมได้บูชาตอบ" ดังนั้น เราจึงควรเจริญเมตตาภาวนาอบรมใจให้มีนิสัยเมตตาผูกมิตรกับคนทุกคนกับสัตว์ทุกจำพวก ดังนี้ว่า "ขอให้เพื่อนเกิดแก่เจ็บตายทุกถ้วนหน้า อย่ามีเวรภัยต่อกันเลย อย่าเบียดเบียนกันเลย อย่ามีทุกข์กายทุกข์ใจเลย ให้แต่ละคนรักษาตนเป็นสุข ๆ เถิด" พึงทราบด้วยว่า "คนผูกมิตรกับสัตว์ได้นั้นเป็นคนที่น่านับถือบูชา เป็นคนที่ไว้วางใจได้เสมอ ชื่อว่าเป็นผู้ผดุงโลก ซึ่งโลกต้องการคนผู้เห็นปานดังนี้ และโลกก็ปรารถนาให้ทุกคนทำเช่นนั้น"

เมื่อเราเจริญเมตตาภาวนาโดยนัยนี้อยู่บ่อย ๆ แม้บางครั้งพยาบาทจะได้ช่องเพราะความพลั้งเผลอ ก็อาจรู้สึกตัวหักห้ามใจจากพยาบาทเสียได้ ด้วยนิสัยเมตตา หากเราทุกคนปฏิบัติตนให้มีนิสัยเมตตาอย่างนี้ การผลาญชีวิตและทำร้ายร่างกายของกันและกัน ก็จักไม่มีเลย" ใจที่ดุร้าย โกรธง่าย ดวงหน้าที่บึ้งง่ายยิ้มยาก มาจากพยาบาท ส่วนใจที่ชุ่มชื่นเบิกบาน ดวงหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสมาจากเมตตา" นี่คือคำขวัญ ขอให้ระลึกเสมอ

๒. **กรุณา** คือความหวังช่วยเหลือ มีลักษณะให้สงสารเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันและให้หวั่นใจเมื่อเห็นเขาได้ทุกข์ตกระกำลำบาก แล้วคิดช่วยบำบัดทุกข์นั้นเสีย เมื่อเรามีกรุณาท่องเที่ยวในสันดาน จนเคยชินเป็นนิสัยแล้ว วิหิงสาที่ชอบเบียดเบียนเขา ก็ไม่ได้เข้าแทรกแซก "ใจดำอำมหิตเหี้ยมโหด ดวงหน้าที่ดูดาย ไม่เห็นความยากลำบากของผู้อื่นมาจากโทษ คือวิหิงสาที่ชอบ

เบียดเบียน ส่วนใจที่เผื่อแผ่โปรยปรายดวงหน้าที่คอยดูแลสุขทุกข์ของผู้อื่นมาจากคุณคือกรุณาที่ชอบช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก" นี่เราอย่าลืมจงยึดเหนี่ยวเป็นอารมณ์ของหัวใจอยู่ทุกขณะ เพราะทางศาสนามุ่งให้โลกมีความสุขเป็นที่หมาย ได้ตำหนิผู้ชอบเบียดเบียนว่า "เป็นคนเสนียดจัญไร เที่ยวก่อกวนให้โลกขุ่นวุ่นวาย" และสรรเสริญความกรุณาที่เป็นเหตุให้ไม่เบียดเบียนกันว่า "ให้เกิดสุขศานต์สราญรมย์ในโลก"

คนไม่มีนิสัยกรุณาชอบเบียดเบียนเขาให้ได้ทุกข์นานาประการ เช่นทำให้อวัยวะของเขาพิการ มีตาบอดแขนขาหักเป็นต้น ทำให้ร่างกายของเขาเสียโฉม คือเสียรูปเสียงาม และทำให้เสียความสำราญคือทำให้เจ็บลำบากเสียความสุข พูดเสียดแทงให้เขาเจ็บช้ำน้ำใจ ว่าประชด คือพูดยกย่องให้สูงกว่าฐานะของเขา ด่าว่า คือพูดกดเขาให้เลวลงกว่าพื้นเพของเขา พูดสับปลับส่อเสียดยุยงให้เขาแตกร้าวกัน

เมื่อเขาเบียดเบียนมนุษย์ด้วยกันได้แล้ว สัตว์เดรัจฉานก็ยิ่งจะได้รับทุกข์หนักมากกว่า พึงเห็นเช่นเขาใช้สัตว์เทียมลากเข็นหรือไถนาให้เกินกำลังของมัน แม้ขณะใช้ก็เฆี่ยนตีอย่างไม่ปรานี กักขังหรือเลี้ยงสัตว์ไว้ชมเล่น แต่ไม่ปรนปรือให้มันเป็นสุข ปล่อยให้อดอยากอิดโรยนำสัตว์ไปให้ได้ทุกข์ลำบาก เช่นผูกมัดเท้าหมูเป็ดไก่หิ้วหามเอาหัวลง เล่นสนุกซุกซนด้วยความคะนอง เช่นเอาประทัดผูกหางสุนัขแล้วเอาไฟจุด เอาถ่านไฟที่ยังร้อนวางบนกระดองเต่า ปานก ปาค่างคกเล่นด้วยก้อนอิฐก้อนหิน ทิ้งปีกทิ้งขาตั๊กแตนหรือจิ้งหรีดให้ขาด หรือชนไก่กัดปลา กัดจิ้งหรีด ซึ่งเขาผู้ดูผู้เล่นต่างสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่สัตว์ที่ผจญกันต้องได้ทุกข์ลำบากมาก

ส่วนผู้มีนิสัยกรุณา ชอบเผื่อแผ่โปรยปราย แสดงอาการสงสารเอ็นดูผู้อื่น ในเมื่อนึกถึงหรือเห็นหน้าเขาดูเหมือนเขาจะมีทุกข์ร้อนอยู่ในตัว ได้ตั้งเจตจำนงไว้ช่วยเหลือเขาด้วยน้ำใจกรุณาเมื่อพบเห็นเขาตกทุกข์ได้ยากก็หวั่นใจ ประหนึ่งว่าจะซื้อเอาทุกข์ของเขามาไว้เป็นทุกข์ของตนเสียเองหรือเสมือนความทุกข์นั้นอันตนได้รับเอง แล้วไม่นิ่งดูดาย รีบคิดหาอุบายแก้ไข ช่วยให้เขาได้รอดพ้นทุกข์ไปอย่างสูง ถึงพร่าความสุขของตนเองก็ยอม ชื่อว่าทำตนให้คนอื่นอุ่นใจหวังพึ่งพาอาศัยได้

เพื่ออบรมนิสัยกรุณาให้มีอยู่ในใจ ทุกคนจึงควรฝึกหัดใจของตน ไปทีละขั้น ๆ เช่นเมื่อเห็นคนอดอยากทุกข์ยากมาจำเพาะหน้า อย่าเป็นคนใจดำควรฝึกหัดตนให้รู้สึกสงสาร หวั่นใจหาทางช่วยเหลือเขาตามควรแก่เหตุ เห็นคนเจ็บไข้ไม่มีผู้พยาบาล ช่วยให้ยาป้อนอาหารหรือช่วย

ตามหมอมารักษา เมื่อเกิดน้ำท่วมหรือไฟไหม้บ้านเรือน ก็เข้าช่วยให้เขารอดตาย หรือพบเห็นเขาทำผิด อย่านึกซ้ำเติมโทษเขา ควรช่วยห้ามและแนะนำให้เขารู้จักหนทางที่ดีกว่า "ใครทำดีด้วยย่อมทำดีตอบแม้ใครทำชั่วต่อก็ทำดีตอบ ใครกล่าววาจาร้ายต่อย่อมกล่าววาจาดีตอบ ใครมุ่งร้ายต่อย่อมมุ่งดีตอบ" นี่คือนิสัยกรุณา

แต่ระวังเมื่อเห็นว่าไม่มีโอกาสจะกรุณาเขาได้เพราะเหตุสุดวิสัย หรือมีโอกาสอยู่แต่เป็นการมิบังควรเช่นจะช่วยผู้ร้ายให้พ้นอาชญาแผ่นดินเป็นต้น ในฐานะเช่นนี้ควรตั้งตนไว้ในอุเบกขาโดยยึดกรรมเป็นอารมณ์ว่า "เขามีกรรมเป็นของแห่งตน มีกรรมเป็นมรดก มีกรรมแต่งให้เกิดมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัยไปจำต้องรับผลของกรรมดีหรือชั่วที่ตนทำไว้แล้ว" แม้ถ้าเหตุจะช่วยยังไม่มี ก็ควรเจริญกรุณาภาวนาว่า "ขอให้เพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ทุกถ้วนหน้าจงรอดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเถิด" เมื่อเราได้ปฏิบัติอย่างนี้ความยังทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่กันด้วยการเบียดเบียนนั้นก็จักไม่มีเลย

เมตตากรุณานี้ นับเป็นคุณฟอกใจให้สะอาดสุกใส และให้บันเทิงเริงรื่นชื่นบาน เมื่อเป็นนิสัยของคนที่อยู่ร่วมกันแต่ละคนแล้ว ก็เหมือนสายฝนอันแผ่วเบาจากท้องฟ้าลอยมาสู่ดวงใจของคนทุกคนที่อยู่ร่วมกัน ดวงใจของผู้ใหญ่และดวงใจของผู้น้อย แต่ละดวงไม่รู้จักโกรธใครเคารพนับถือกันฉันพี่น้องไม่ออกห่างจากหมู่คณะ ถือว่าธรรมชาติสร้างคนเกิดมาช่วยกันเหมือนอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เห็นชีวิตที่อยู่ร่วมกันเป็นสิ่งที่น่ารื่นรมย์

เชิญดูเถิด ดวงหน้าของผู้มีนิสัยเมตตากรุณานั้นย่อมเอิบอิ่มยิ้มแย้มแช่มชื่น มีสง่าราศีงดงาม แสดงว่าเป็นผู้มีอารมณ์ดี ชวนให้เป็นที่น่านับถือและน่าคบหาสมาคม นับว่าเป็นยาใจแก่ผู้ได้พบเห็นทั่วไป ตรงกันข้ามกับคนหน้าบึ้ง ซึ่งประหนึ่งว่าจะตั้งหน้าตั้งตาเป็นศัตรูแก่ผู้ได้พบเห็นแท้จริง "เราจะซื้อมิตรภาพจากกันได้ด้วยเมตตากรุณา มิใช่ด้วยสวมหน้ากากเข้าหากัน" เมื่อผู้ใหญ่และผู้น้อยแต่ละคนมีเมตตากรุณาต่อกันแล้ว ผู้ใหญ่จะเป็นผู้โอบอ้อมอารี มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้น้อย แม้ผู้น้อยก็จะมีสัมมาคารวะยำเกรง เชื่อถ้อยฟังคำของผู้ใหญ่หากมีความเห็นร่วมกันอยู่ในสถานใด ๆ สถานนั้น ๆ ก็เป็นสวรรค์ของผู้ใหญ่ และเป็นวิมานของผู้อยู่อาศัยใต้ร่มเงา

๓. **นิสัยเมตตากรุณา** นำให้เห็นอกเขาอกเรา การอยู่ร่วมกันของหมู่มนุษย์ ย่อมทำให้เกิดสุขทุกข์แก่กันได้ทั้งสองประการ เมื่อคนในหมู่แต่ละคนมีเมตตากรุณาเคารพต่อความเป็นมนุษย์

ด้วยกัน ไม่ลืมว่าเราเป็นมนุษย์แม้คนอื่นเขาก็เป็นมนุษย์ ต่างมีไมตรีจิตมิตรภาพต่อกันและกันแล้ว ย่อมจะบรรดาลความสุขให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน ถ้าเป็นคนไม่มีเมตตากรุณาแล้ว พยายามแต่จะเอารัดเอาเปรียบกัน คอยเบียดเบียนข่มแหงกันอยู่เป็นนิตย์ดังภาษิตว่า "มนุษย์ย่อมเป็นสุนัขป่าต่อกัน" ก็จะยังความทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่กัน

อันคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์นั้น คือความมีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่เอารัดเอาเปรียบแก่อัน ผู้ใหญ่ที่ทรงอำนาจวาสนา ไม่เหยียบย่ำผู้น้อยที่ด้อยอำนาจวาสนากว่า ผู้น้อยทะนงตัวยกตนขึ้นเทียมผู้ใหญ่ แต่ละฝ่ายต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน รู้จักปลอบโยนกันในยามเศร้า เป็นที่ปรึกษากันได้ในคราวขัดข้อง ให้สติแก่กันในเวลาพลั้งเผลอพยายามหลีกเลี่ยงการขัดใจกันในสิ่งที่ผ่อนผันกันได้ ทำความเข้าใจกันให้ดี ไม่คอยแต่จะจับผิดกัน ระลึกเสมอว่าตนคือใคร ซึ่งแต่ละคนได้เอาใจใส่กัน

นี่สุภาษิตจากวชิรญาณ

ต่างใจต่างจิตตั้ง หวังผล
ต่างแนะต่างนำกล กอบให้
ต่างหูต่างตายล เหตุต่าง
ต่างสุขต่างทรัพย์ได้ ต่างเอื้อเจือจาน

เมื่อเรามีมโนคติ สำนึกในความรู้สึกของผู้อื่น เหมือนสำนึกในความรู้สึกของตนและนึกถึงความสุข ความทุกข์ ความสมบูรณ์ ความวิบัติ ความสมหวัง หรือผิดหวังของเขาแล้วเกิดความเห็นอกเห็นใจเขา พลอยยินดีร่าเริงด้วยในยามเขาร่าเริง พลอยทุกข์ด้วยในคราวเขาได้ทุกข์นับถือความรู้สึกของเขาเป็นประหนึ่งว่าของตนเอง ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเห็นอกเห็นใจ ทำประหนึ่งว่าความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น ได้ประสบเข้ากับตัวของเขาเอง ไม่ก่อแก่ผู้อื่นซึ่งสิ่งอันตนไม่ปรารถนาให้ผู้ใดก่อแก่ตนประพฤติต่อผู้อื่นในทำนองที่ตนปรารถนาให้เขาประพฤติต่อตน

พึงอบรมนิสัยเมตตากรุณาด้วยอุบายดังนี้ คือฝึกหัดตนให้นึกถึงอกเขาอกเรา ฝึกหัดให้รักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง ฝึกหัดให้สำนึกในความรู้สึกของผู้อื่นเหมือนสำนึกในความรู้สึกของตนเอง ฝึกหัดให้รู้จักประพฤติต่อผู้อื่น ในทำนองที่ตนปรารถนาให้เขาประพฤติต่อตน ฝึกหัดให้เขามีหวังได้รับเมตตากรุณาจากตน ฝึกหัดปฏิบัติต่อคนทั้งหลายด้วยอัธยาศัยไมตรี อย่าเป็นคนโลภ

มาก อย่าเป็นคนโทโสร้าย อย่าเป็นคนหลงงมงาย อย่าเป็นคนทะนงตัว อย่าเป็นคนเจ้าริษยา อย่าเป็นคนคดโกง และถ้ามีใคร ๆ มาดุด่าเราก็จงระลึกถึงภาษิตข้อว่า "ตบมือข้างเดียวไม่มีเสียง"

ถ้าเราฝึกหัดใจให้ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ไม่ทะนงตัว ไม่ริษยา และไม่คดโกงแล้ว ก็ชื่อว่าได้สร้างนิสัยเมตตากรุณาไว้ในตัว" เพราะการกระทำอย่างนั้นแสดงว่าเรามีใจอารีเผื่อแผ่ มีใจดีเยือกเย็น มีปัญญารู้จักทางผิดทางชอบ มีอัธยาศัยอ่อนโยน มีใจบันเทิงยินดีด้วยผู้ได้ดีมีสุข และมีสันดานซื่อตรง ซึ่งล้วนเป็นผลสืบมาแต่ความเห็นอกเขาอกเราทั้งสิ้น

๔. **นิสัยเมตตากรุณาเป็นโอสถ** ไม่มีโอสถอะไรจะมีสรรพคุณรักษาโรคหัวใจได้เท่าเมตตากรุณา เมตตากรุณาเป็นยาใจขนานเอกสามารถขับไล่โรคหัวใจ คือความโกรธ ความไม่พอใจ ความพยาบาท ความเบียดเบียนและความริษยา ให้หายขาดจากใจได้ ทำให้ผู้หายโรคสว่างอกสว่างใจยิ่ง ดุจแสงฉายจากฟ้าลงมายังแผ่นดินที่มืดครึ้มซึมเซา ให้แจ่มกระจ่างสว่างไสว

ผู้มีนิสัยเมตตากรุณาชื่อว่าได้ยาใจขนานเอกไว้สำหรับตัว ใช้แก้โรคหัวใจที่เกิดขึ้นได้ทันท่วงที เมื่อใจหายโรคร้ายแล้ว ย่อมเป็นใจดีขึ้นจากใจดุร้าย เป็นใจอ่อนโยนจากใจแข็งกระด้าง เป็นใจเผื่อแผ่โปรยปรายจากใจจืดใจดำ และเป็นใจกว้างจากใจคับแคบเห็นแก่ตัว แม้สีหน้าก็เปลี่ยนเป็นยิ้มแย้มเบิกบานจากเบี้ยวตึงบึ้งบูด มีอาการแช่มชื่นขึ้นจากอาการซึมเซา และสวยสดงดงาม ตรงกันข้ามกับขี้ริ้วขี้เหร่

โรคใจตัวสำคัญนั้นก็คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเกิดขึ้นแล้วเป็นสื่อให้เกิดโรคใจชนิดอื่นด้วย นักปราชญ์ทางเวชศาสตร์และจิตศาสตร์กล่าวว่า "โรคใจร้ายแรงยิ่งกว่าโรคที่เกิดในกายส่วนใด ๆ ทั้งหมด ถ้าผู้ใดมีโรคใจมากชีวิตของผู้นั้นจะไม่ยั่งยืนอยู่ได้นาน เพราะกำลังใจสำคัญยิ่งกว่ากำลังกาย เมื่อกำลังใจเสื่อมเสียมาก ชื่อว่าทอนอายุให้สั้นเข้า ส่วนผู้รู้จักสะสมกำลังใจไว้ได้ดีจะมีอายุอยู่ยืนนาน"

คนโลภจัดมักมีนิสัยเห็นแก่ตัว มือถือสากปากถือศีล ทุกอิริยาบถทุกคำพูด แสดงออกมาเพื่อตัวเป็นที่ตั้งเมื่อหวังผลแก่ตน และพวกของตน ก็ยกหรือเสนอตนเองและสนับสนุนพวกของตน อย่างไม่นึกกระดากอาย ถ้าไม่ชอบใครเป็นส่วนตัว ก็พยายามแกล้งทับถมเขา ทำการฉุดขาเขาแม้เขาจะเห็นถูกและเห็นดีด้วย ก็ไม่วายที่จะมีใจฉุดขาเขาเลย

"อันสัญชาติคนโลภจัดนั้น มักเห็นแต่แก่ได้ไม่เลือกทาง จะคิดจะทำจะพูดอย่างใด ๆ ก็มุ่งสร้างความเจริญของตนลงบนซากแห่งความล่มจมของคนอื่น" ด้วยลอบลักขโมยเอาบ้าง หยิบฉวยแย่งชิงจี้เอาซึ่ง ๆ หน้าบ้าง ปล้นสะดมรบราฆ่าตีเอาบ้าง ใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงเอาบ้างโดยไม่ยอมนึกถึงประโยชน์สุข และความทุกข์เดือดร้อนของใครหมดทั้งสิ้น นับว่าทำการโหดร้ายแก่คนอื่นให้ได้มาเพื่อตัวทุกวิถีทาง

คนโทโสร้ายมีใจดำอำมหิต ผู้ที่เก็บโทโสร้ายไว้ในใจเหมือนกับพกดินระเบิดไว้ในตัว ถ้ามีใครมายุเข้าหน่อยก็จะระเบิดขึ้นทำลายตัวเองทันที เมื่อเขาไม่ข่มใจปราบให้สงบลง โทโสร้ายร้ายนั้นจะเบ่งรัศมีออกมาถึงผิวพรรณแสดงฤทธิ์ทำให้โลหิตขึ้นหน้าจนหน้าตาแดง เราย่อมเห็นกันอยู่เสมอว่า คนกำลังโกรธนั้นมีหน้าแดง และมีกิริยาอาการเหมือนถูกยาพิษ สำแดงอาการดุจคลั่งคล้ายคนบ้าวิกลจริต โทโสร้ายนี้ดุจโรคติดต่อ ถ้ามีอยู่ในคนใดแล้ว อาจจะกระโดดไปติดคนที่อยู่ใกล้เคียงกันได้โดยเฉพาะในบ้านเดียวกัน เมื่อมีคนโทโสร้ายอยู่คนหนึ่งก็อาจนำให้คนทั้งบ้านโทโสร้ายไปด้วย

โทโสร้ายนี้ เมื่อมีในคนใด นอกจากจะกินนิสัยของคนนั้นให้เสียจนกร่อนและถ้าเขายับยั้งมันไว้ไม่อยู่แล้วมันจะพักตัวเพาะกำลังให้ความชั่วอย่างอื่นเจริญขึ้นลุกลามออกมาถึงวาจา ต้องขู่ตวาดด่าแช่ง และถึงกริยาต้องชกต่อยตบตีกันเป็นเบื้องต้น กระทั่งใช้ศัสตราวุธเข้าสัมประหารกันเป็นที่สุด ซึ่งเป็นการตอบแทนความชั่วและตอบแทนความผิดด้วยความผิด

คนเจ้าโมหะมักลุ่มหลงงมงาย เป็นคนเขลาเข้าใจผิดคิดไม่ถึงรู้ไม่เท่าเอาไม่ทันในความผิดชอบชั่วดีทั้งหลาย เมื่อเขาถูกเจ้าโมหะครอบงำแล้ว น่าจะลุ่มหลงงมงายอยู่เพียงนั้น ซ้ำกลับเพาะหลงให้เจริญแพร่หลาย กลายไปหลงโลภ หลงโกรธ หลงทะนงตัวมีทิฏฐิมานะ หลงพยาบาทอาฆาตจองเวร และหลงริษยา ไม่อยากให้ผู้อื่นได้ดี เมื่อเห็นเขาได้ดีเป็นทนอยู่ไม่ได้ ต้องกระเสือกกระสนหาช่องทำลายเขา เป็นคนเมาลาภ เห่อยศ บ้าบอ พอไม่มี มีไม่พอ

โลภะ โทสะ โมหะนี้ จัดเป็นโรคใจตัวสำคัญยิ่งสามารถแผลงฤทธิ์เดชให้ผู้อยู่ใต้อำนาจแสดงกิริยาวาจาใจวิปริตไปต่าง ๆ นำให้อาชญา พาให้จับศาสตราอาวุธ ยั่วให้หมองหมาง เย้าให้แก่งแย่ง ยุให้ทะเลาะกัน ชวนให้ดีใจร่าเริงในคราวสมหวัง ขู่ให้เสียใจร้องไห้บ่นทุกข์บ่นร้อนในคราวผิดหวัง ซึ่งบางคนถึงแก่ตรอมใจตาย บางคนก็เป็นบ้าบอเสียสติอารมณ์ บางคนต้องฆ่าตัวตายด้วยการดื่มน้ำมันระกำตายบ้าง ผูกคอตายบ้าง กระโดดที่สูงตายบ้าง

ส่วนเมตตากรุณาเป็นยาขนานเอก สำหรับกันและแก้โรคใจให้หายขาด เป็นใจดีหายโลภโกรธหลง สิ้นพยศโหดร้าย องอาจ สามารถ เลิกคิดใช้อาชญา วางศัสตราอาวุธ มีลักษณะสดชื่นรื่นรมย์ เบิกบานหรรษามีกำลังกระปรี้กระเปร่า กลับนึกถึงอกเขาอกเรา ประดุจไฟฟ้าที่เล่นจากใจหนึ่งไปสู่ใจอื่น จากใจที่เป็นทุกข์จากใจผู้สมบูรณ์ด้วยยศศักดิ์สมบัติ ไปสู่ใจผู้ที่ได้ยศศักดิ์และสมบัติ หรือประหนึ่งว่าแสงสว่างที่เบ่งรัศมีฉายเข้าไปอยู่ในห้องมืดของผู้มีทุกข์ ทำให้เขาเกิดความเอิบอิ่มคลายทุกข์ไปได้

ท่านสาธุชนทั้งหลาย เมื่อท่านมีนิสัยเมตตากรุณาเป็นยาใจแล้ว จะไม่เพียงแต่ใช้กันและแก้โรคใจของตัวเองเท่านั้น ตัวท่านยังจะเป็นยาใจแก่คนอื่นอีก คือกิริยาวาจาและน้ำใจของท่าน จะเป็นยาบำรุงใจเขาให้มีความสว่างอกสว่างใจ และชูกำลังใจเขาให้เบิกบานร่าเริง ชวนให้ผูกสมัครรักใคร่เคารพนับถือท่าน แม้เมื่อเขาได้รับร่มเงาแห่งเมตตากรุณาของท่านก็จะเกิดอุตสาหะสร้างนิสัยเมตตากรุณาขึ้นในตน ชื่อว่าท่านได้มอบแบบอย่างให้เขาเจริญรอยตาม

๕. **นิสัยเมตตากรุณา** เป็นอำนาจ อิทธิพลที่จูงใจคน ให้มารวมอยู่ในภายใต้ร่มเงาและให้กระทำตามความคิดเห็นของคนใดคนหนึ่ง นี่คืออำนาจ กล่าวโดยประเภทมีอยู่ ๒ ประการ "คืออำนาจอันชอบธรรมและอำนาจอันผิดธรรม" ขงจื๊อมหาครุกล่าวว่า "ผู้ที่มีอำนาจแม้แต่จะเอาไม้ทองหลางมาทำรั้ว คนอื่นก็ยำเกรงและไม่กล้าล่วงล้ำ" ทั้งนี้มิใช่อื่น ก็เพราะอำนาจของเขาให้คนยำเกรงและหวาดกลัวไม่อาจล่วงล้ำก้ำเกินต่อเขาได้

"อิทธิพลกอปร์ด้วยคุณธรรม จูงใจคนให้สมัครใจอยู่ภายใต้ร่มเงา และโน้มน้าวให้ยินดีเต็มใจกระทำตามความคิดความเห็นของคนใดคนหนึ่ง ด้วยความจงรักภักดีและด้วยความเคารพนับถือยำเกรง นี่คืออำนาจอันชอบธรรม ส่วนอิทธิพลป่าเถื่อนกอปร์ด้วยโทษ บังคับน้ำใจคนให้ฝืนใจอยู่ในภายใต้ร่มเงา และให้จำใจกระทำตามความคิดความเห็นของคนใดคนหนึ่ง ด้วยความเกรงขามหวาดกลัว นั้นคืออำนาจอันผิดธรรรม ซึ่งอาจให้โทษแก่ผู้ครองได้ในภายหลัง

เป็นความจริง ผู้ใช้อำนาจอันผิดธรรม ข่มเหงกะเนงร้ายต่อคนอื่นนั้น อาจถูกตอบแทนด้วยอำนาจนั้นได้ ในเมื่ออำนาจของตนเสื่อมถอยลง ดูงูเห่าเถิด ที่ถูกมดรุมกินในเมื่อมันหากำลังไม่แล้ว จริงอยู่ในที่ใดถ้าปราศจากอำนาจอันสูงสุดแล้ว ผลเด็ดขาดก็จะเกิดมีไม่ได้ เมื่ออำนาจอันสูงสุดมีในที่ใด ผลเด็ดขาดย่อมเกิดขึ้นในที่นั้น แต่อำนาจอันสูงสุดในที่นั้นจึงต้องเป็นอันชอบธรรม

ผลเด็ดขาดที่เกิดมีขึ้นจึงจะไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนและคนอื่น ๆ ได้ มิฉะนั้น ผลเด็ดขาดนั้นจะต้องก่อความยุ่งไม่รู้จักสิ้นสุด

นิสัยเมตตากรุณานี้ เป็นอำนาจอันชอบธรรมสามารถดึงดูดใจคนให้เข้าหากัน ด้วยความรักใคร่ผูกพันกันเหมือนแม่เหล็กดึงดูดผงตะไบ อำนาจใด ๆ ในโลกนี้ อันจะปลุกส่วนดีของคนเราขึ้นได้ ย่อมไม่มีอะไรจะแรงกว่าเมตตากรุณา แม้คนแข็งกระด้างดื้อด้านดันทุรังก็ยังกลับเป็นคนดีได้ด้วยอำนาจเมตตากรุณา เพราะเมตตากรุณามีอำนาจเป็นมหาเสน่ห์มหานิยม มีกำลังแรงกว่าอำนาจและกำลังทั้งหลาย ซึ่งถ้าคนทั่วโลกมีเมตตากรุณาประจำใจแล้วก็สามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจคนทั้งโลกให้เกี่ยวดองกันได้หมด

เมตตากรุณาเป็นน้ำเย็น มีสรรพคุณแก้โรคร้อนตัว กำลังเองไม่มีอำนาจแม้เพียงครึ่งหนึ่งของอำนาจเมตตากรุณา คนพาลที่ไม่ยำเกรงต่ออำนาจใด ๆ แม้จะทำร้ายใครโดยไม่เลือกหน้า ก็ยังยำเกรงคนที่ตนรู้สึกว่า เขาเอาน้ำเย็นเข้าลูบหัวใจ คือมีเมตตากรุณาแก่ตน การขู่กรรโชกเป็นเครื่องเร้าให้เกิดความดื้อด้านต้านทาน แต่เมตตากรุณาให้รักใคร่เชื่อถือกัน และบรรดาการปราบปรามทั้งหลาย เมื่อปราบด้วยอำนาจร้อนไม่สำเร็จแล้ว ก็อาจปราบสำเร็จได้ด้วยอำนาจเย็นคือเมตตากรุณา จึงมีคติโบราณอยู่ว่า น้ำร้อนสู้น้ำเย็นไม่ได้

๖. **แผ่เมตตากรุณา** ชาวเราพึงแผ่เมตตากรุณาแก่กัน ด้วยตั้งใจแสดงออกด้วยเมตตากรุณาให้เกิดความรู้สึกรักผูกพันในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อนุเคราะห์เกื้อกูลกันและกัน ช่วยทุกข์ภัยแก่กันและกัน แม้เราแสดงเมตตากรุณาแก่กันเพียงเล็กน้อย ก็อาจให้เกิดเอิบอิ่มสำราญใจหรือแสดงความเอื้อเฟื้อมีประมาณน้อย ผูกพันกันด้วยความรักนิดหน่อย ก็อาจทำให้โลกนี้เป็นสุขคล้ายสวรรค์

ในทางพระศาสนา ถือการแสดงเมตตากรุณาต่อกันว่า เป็นสื่อสัมพันธ์ให้ระลึกถึงกัน ให้เป็นที่รักใคร่เคารพนับถือกัน เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน เพื่อให้ไม่วิวาทบาดหมางกัน เพื่อพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยให้แสดงเมตตากรุณาต่อกันดังนี้

๖.๑ **แสดงเมตตากรุณาทางใจ** คือตั้งใจส่งเมตตากรุณาไปถึงกัน หวังความสุขสวัสดี ปรารถนาความไม่มีเวรภัยแก่กัน และคิดไม่เบียดเบียนกัน ตั้งใจไว้ช่วยทุกข์บำรุงสุขแก่กัน แม้ไม่ได้ช่วยธุรกิจของเขาด้วยกายวาจา แต่น้ำใจหวังสุขแก่เขาอยู่แล้ว กิริยาวาจาที่แสดงออกมาก็จะเป็นที่ถูกตาเพราะหูต้องใจของเขา เพราะบ่งถึงอัธยาศัยน้ำใจดี ไม่ส่อข้อพิรุธว่าจะประทุษร้ายเขา เมื่อเขาได้รับไมตรีจิตแล้วย่อมแสดงไมตรีจิตตอบ ซึ่งแต่ละฝ่ายจะผูกสมัครรักใคร่ หวังดีช่วยทุกข์

บำรุงสุขแก่กันและกัน เข้าในกฎธรรมดาว่า "เมื่อมีมิตรจิตไป มิตรใจก็มา เมตตากรุณาท่าน ท่านก็เมตตากรุณาเรา ให้เขาเท่าใด ชื่อว่าเราได้เท่านั้น"

ใจดีแน่ตั้งเที่ยง ตรงศูนย์
เหล่ากุศลมูล ห่อนใกล้
น้ำใจแจ่มเพิ่มพูน แผ้วผ่อง ในแฮ
ใจช่วยเช่นนี้ให้ สุขพร้อมเกษมศานต์

๖.๒ **แสดงความเมตตากรุณาทางกาย** คือช่วยทำประโยชน์สุข ปลดเปลื้องทุกข์ภัยแก่กันด้วยกาย ส่วนรวม เช่น ช่วยสภากาชาด การสุขาภิบาล การสาธารณสุข โรงพยาบาล โรงเรียน โรงเลี้ยงเด็กกำพร้า การประปา การอนามัย บำรุงและสร้างถนนหนทาง และอย่างอื่นๆ อีก ส่วนบุคคล เช่น ช่วยทำธุรกิจของเขาให้สำเร็จประโยชน์สุขแก่เขา ช่วยเหลือคนยากจน พยาบาลคนเจ็บไข้ เกิดน้ำท่วมหรือคนตกน้ำช่วยให้เขาพ้นอันตราย เกิดไฟไหม้บ้านเรือน ช่วยดับไฟ ขนสิ่งของให้พ้นอันตราย แม้ที่สุดเพียงไปเยี่ยมคนไข้ ก็แสดงให้เขาเห็นเมตตากรุณาที่มีต่อเขาผู้เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นอันมาก

๖.๓ **แสดงเมตตากรุณาทางวาจา** คือช่วยทำประโยชน์สุข ปลดเปลื้องทุกข์ภัยแก่กันด้วยวาจา เช่น แนะนำพร่ำสอนตักเตือนห้ามปราม ให้เขาทำดีละเว้นความชั่วเป็นตัวอย่าง แม้ที่สุดเพียงกล่าววาจาปราศรัยถามถึงสุขทุกข์ของกันและกัน ซึ่งแสดงด้วยความมีใจดีต่ออย่างแท้จริงแล้ว ก็อาจนำให้เขารู้สึกว่า ได้รับเมตตากรุณามิใช่น้อยเลย

ท่านว่า วาจาไพเราะอ่อนหวาน พูดไม่ยากกว่าวาจาที่แข็งกระด้าง ความจริงวาจาที่แข็งกระด้างนั้น กลับจะพูดยากกว่าเสียอีก เพราะต้องระวัง เกรงผู้ฟังจะโกรธเอา แต่เมื่อเราจะพูดวาจาอ่อนหวานไม่ต้องนึกเกรงใครเลย การใช้วาจาแข็งกระด้างจะได้รับผลส่วนข้างร้าย ใช้วาจาอ่อนหวานจะได้รับผลส่วนข้างดี นำให้ผู้ฟังเห็นผู้พูดเป็นผู้ดี มีใจเอื้อเฟื้อโอบอ้อมอารีต่อตนแล้วเกิดเลื่อมใสเคารพนับถือในผู้พูด นี้โคลงจากวชิรญาณ และกลอนจากธรรมจริยา

กล่าววาจาอ่อนน้อม สัณห์เสนาะ
มธุรกถาไพเราะ เรียบร้อย
ละเอียดอ่อนฟังเพราะ สดับไป ระคายแฮ
ชนมักชมใช่น้อย อ่อกฉะนี้ มีคุณ

สักระวาหวานอื่นมีหมื่นแสน
ไม่เหมือนแม้นพจมาลย์ที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพยอม
อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
แม้นล้อลามหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม
ดังดูดดื่มบรเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์
ใครพึงลมเมินหน้าระอาเอย

๗. **อานิสงส์ของเมตตากรุณา** ผู้เจริญเมตตากรุณาอบรมใจให้หลุดพ้นจากสิ่งที่กีดกั้นอันเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคืองกระทบกระทั่งแล้ว ย่อมดับโกรธ ดับพยาบาทอาฆาตและเลิกเบียดเบียนเสียได้ บำรุงชีวิตให้สดชื่นขึ้นด้วยเมตตากรุณา เป็นที่รักใคร่นับถือของมหาชน จิตใจห่างไกลจากอันตราย ปราศจากศัตรูคู่ ปรปักษ์ไม่เดือดร้อนระส่ำระสาย อยู่เป็นสุขสบายเยือกเย็นชุ่มชื่นปลอดโปร่งหาที่ติดขัดมิได้ โรคภัยไข้เจ็บไม่รบกวน ผิวพรรณผุดผ่อเป็นน้ำนวล หน้าตาผ่องใสเบิกบานไม่แก่เร็วหากจะมีผู้ผูกพยาบาทจองเวร ก็จะพ่ายแพ้ไปเอง แม้ผู้ได้รับอนุเคราะห์ด้วยเมตตากรุณาก็พลอยได้ความสุขสำราญด้วย

ในเมตตานิสังสสูตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงอานิสงส์ของเมตตาไว้ ๑๑ ประการคือ ผู้เจริญเมตตา "ย่อมหลับสบาย ตื่นขึ้นก็สบาย สีหน้าผ่องใสไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของมนุษย์ เป็นที่รักของเทวดาและภูตผีปีศาจ เทวดาย่อมคุ้มครองป้องกันไม่ต้องอัคคีภัย ไม่เป็นอันตรายเพราะยาพิษหรือศัสตราอาวุธ ใจตั้งมั่นเป็นสมาธิเร็ว เมื่อจะตายสติไม่ฟั่นเฟือน เมื่อยังไม่สำเร็จมรรคผล ย่อมไปเกิดเป็นพรหม"

นักปราชญ์ทางจิตศาสตร์ยืนยันว่า "เมตตากรุณานี้ เป็นยอดแห่งมหาเสน่ห์มหานิยมทั้งหลายคนทั้งโลกแม้ไม่เคยรู้เรื่องราวอะไรเลย พอเห็นหน้าตาผู้มีเมตตากรุณาแล้วก็รู้สึกถูกตาต้องใจชวนให้รักใคร่เคารพนับถือ" ในลัทธิพราหมณ์กล่าวว่า "ผู้เจริญเมตตากรุณาแก่กล้าจนได้เป็นพรหมฤษีย่อมเป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ แม้สัตว์เดรัจฉานก็รักใคร่ไม่กลัวภัย" ได้ยกพระโคดมพรหมฤษีผู้นั่งเข้าฌานอยู่ มีนกกระจาบไปทำรังที่หนวดอาศัยอยู่ โดยมันไม่กลัวท่านจะทำอันตรายเป็นตัวอย่าง

ดังนั้น ในที่สุดนี้ จึงขอเชิญชวนเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน มาเจริญเมตตากรุณาร่วม

กันเถิด และจงแผ่เมตตากรุณาแก่ตัวเองก่อนว่า "ข้าพเจ้าหวังไม่มีเวรต่อใคร ไม่คิดเบียดเบียนใคร ไม่อยากมีทุกข์กายทุกข์ใจ หวังรักษาตนให้มีสุขอยู่" ดังนี้

ครั้นแล้วจงแผ่เมตตากรุณาแก่สัตว์ทั่วไปว่า "ขอเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายทุกถ้วนหน้าจงอย่ามีเวรต่อกันเลย จงอย่าได้เบียดเบียนกันเลย จงอย่ามีทุกข์กายทุกข์ใจเลย รักษาตนให้มีสุข และรอดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอยู่เถิด

สุภาษิตประกอบ

๑. นิสัยเมตตากรุณานี้ คือนิสัยของนักปกครองชั้นเยี่ยม เท่าที่โลกได้นิยมชมเชยมาแล้ว

๒. อารมณ์ดี มนุษย์มีไว้ครองโลก ปัญญา มนุษย์มีไว้ตกแต่งจักรวาล ถ้ามนุษย์ไม่มีอารมณ์ดีแล้ว ชีวิตนี้ก็สูญสิ้นความหมาย เพราะอารมณ์ดีเป็นวิญญาณของมนุษย์

๓. ภายใต้เสื้อของบุคคลผู้มีเมตตากรุณา ไม่ใช่หัวใจจืดหัวใจดำ แต่เป็นหัวใจแห่งเมตตากรุณา หัวใจซึ่งจะไม่ทำให้ใคร ๆ ได้รับอันตราย

๔. สามส่วนสี่ของบุคคลที่ท่านได้พบปะมานั้น ล้วนแล้วแต่หิวกระหายในอันจะได้รับความเห็นอกเห็นใจ ดังนั้นท่านจงให้ความเห็นอกเห็นใจแก่เขาด้วยเมตตากรุณาและเขาก็จะรักนับถือท่าน

๕. สมรรถภาพแห่งนิสัยเมตตากรุณา ในการพูดติดต่อผู้อื่นนั้น คือทางลัดไปสู่ความเด่นซึ่งสามารถนำชีวิตของมนุษย์พุ่งขึ้นสู่ความสงบสุขชื่นบาน

๖. คนไม่มีเมตตากรุณาเท่านั้น ชอบตำหนิติเตียนปรักปรำ ลงโทษและบ่นว่า ซึ่งส่วนใหญ่เขาได้ปฏิบัติมาเช่นนี้ ส่วนคนเมตตากรุณา รู้จักควบคุมตนเองเข้าใจผู้อื่น เข้ากับผู้อื่นได้ ยินดีให้อภัย และแสดงให้เห็นถึงอัธยาศัยไมตรีของตน โดยทางการปฏิบัติต่อผู้อื่น

๗. การแสดงไมตรีจิตมิตรภาพต่อคนอารมณ์ร้าย จะทำให้เขาเปลี่ยนอารมณ์ร้ายเป็นอารมณ์ดีได้ยิ่งกว่าการขู่ตะคอก เหมือนพระอาทิตย์ให้คนถอดเสื้อหนาวได้เร็วกว่าลมที่ร้ายแรงใด ๆ ในโลกนี้

๘. เมื่อท่านใช้วิธีสุภาพต่อผู้ใด ท่านจะได้รับวิธีสุภาพจากผู้นั้นเพิ่มขึ้นโดยทวีคูณเหมือนน้ำผึ้งเพียงหยดเดียว จับแมลงวันได้มากกว่าน้ำเบรเพ็ด ๑ กระบวย

๙. ถ้ามีสิ่งใดชักจูงเขาให้ด่าท่านแล้ว ท่านก็จงระลึกถึงภาษิตข้อที่ว่า "ตบมือข้างเดียวไม่มีเสียง."

